

Barbro Alving, känd under signaturen Bang, är främst uppmärksammas för sina utrikesreportage från "stora ögonblick" i världshistorien som spanska inbördeskriget 1936–1937 och Ungernrevolten 1956. När hon åker på reportageresa till svenska Norrland 1951 exotiserar hon norrlänningar och deras problem med att passa in i det svenska "folkhemmet".

Fagfellevurdert, utenfor tema

Barbro Alvings folkhemsblikk exotiserar Norrland

Sammendrag: Når den legendariska svenska reportern Barbro Alving, signaturen Bang, 1951 åker på reportage-resa till det svenska Norrland gör hon sig till talesperson för myndigheternas framväxande välfärdsprojekt. Detta innebär att norrlänningar ska uppfostras till bättre hygien, bättre matvanor och bättre läsvanor. Den här artikeln gör generaliserande värderingar synliga när narratologisk och medieretorisk analys samt stilanalys belyser ett samspel mellan berättarperspektiv och berättarröst i Bangs åtta reportage från Norrland. Analysen visar hur valet av källor återspeglar ett klassamhälle där högre samhällsföreträdare, tillsammans med den berättande reportern, får stå för artikelseriens problemformuleringar samtidigt som framför allt fattiga kvinnors livssituation skildras med medkänsla men sällan någon djupare inlevelse. Med en närmast filantropisk blick görs norrlänningar till föremål för "folkhemmets" välfärdsförbättrande insatser, samtidigt som de själva inte inkluderas i det "vi" där reportern och hennes Stockholmsläsare ingår.

Emneord: Barbro Alving, Norrland, folkhem, narratologi, medieretorik.

Cecilia Aare

Lektor i journalistik

Södertörns högskola

cecilia.aare@sh.se

ORCID: 0000-0002-8376-7877

Inledning

Med reportageserien "Bang i Norrland" från 1951 skapar reportern Barbro Alving, Bang, ett svenskt "folkhems-vi" som bjuder in läsaren att tillsammans med reportern se ett norrländskt välfärdsbygge ur myndigheternas ögon. I denna symbios ingår dock ännu inte norrlänningarna själva, eftersom de anses vara exotiska och bo i en underutvecklad del av landet. Bang berättar om alla ansträngningar som görs för att få Norrland att passa in i det gemensamma svenska "hemmet".

Genom narratologisk och medieretorisk analys undersöker jag i den här artikeln hur ett norrländskt folkhemsprojekt beskrivs och gestaltas i de åtta reportage som *Dagens Nyheter* publicerade 1951 under vinjetten "Bang i Norrland". En central fråga är hur berättarperspektivet (betraktas något utifrån eller upplevs det inifrån) styr vilka värderingar som för-

medlas och ofta leder till generaliseringar om Norrland och norrlänningar, samtidigt som framför allt fattiga kvinnors livssituation skildras med medkänsla.

Teoretiskt utgår jag från min egen, tidigare presenterade modell där ett *narrativt engagemang* delas in i *narrativ inlevelse* och *narrativ medkänsla*.¹ Konstruktioner av och samspel mellan de två typerna påvisas med hjälp av begrepp hämtade från främst diskursnarratologi och kognitiv narratologi. Jag pekar också ut hur stilfigurer, bildspråk och ironier i berättarrösten väddar till läsekretsens känsla av samhörighet med reportern och därmed till samsyn i det förmedlade budskapet. En medieretorisk infallsvinkel hjälper mig att tolka texternas budskap för att särskilt synliggöra de värderingar, knutna till samhällssyn, som uttrycks genom reportageserien.

lakttagelser i analyserna jämförs löpande med forskningsantologin *Nittonhundrafemtiofem*. Inledningsvis tecknas en bakgrund till 1950-talets svenska reporterroll i anslutning till centrala slutsatser ur den nämnda studien då det gäller hur reportrar inte bara speglade utan aktivt var med och skapade bilden av det svenska "folkhemmet". Efter en presentation av reportern Barbro Alving introduceras den narratologiska modell och de analysverktyg som ligger till grund för artikelns undersökning. Analysen är upp-

delad i avsnitten "Reportagens människor: 'det goda samhällets' företrädare dominerar"; "Reporterrollen och berättarrösten: ett 'folkhemsvi' alstrar samförstånd"; "Narrativ inlevelse oftast grundad på fakta" och "Narrativ med känsla främst med kvinnor".

Bakgrund: Folkhemskonstruktionen

1955 är uttryck som börjar med ändelsen "sam" överrepresenterade på förstasidesplats i svenska dagstidningar. Återkommande är ord som: samhälle, samordna, samarbete, samkväm, tillsammans, samförstånd. Det här visar en studie gjord av ett antal medieforskare under redaktörskap av Jan Ekecrantz, Tom Olsson och Kristina Widedstedt.² Med sociologisk, historisk och mediehistorisk utgångspunkt har studiens forskare undersökt språkliga konstruktioner, bildkompositioner och innehållsliga teman i hundra förstasidesartiklar inklusive pressfotografier från tio svenska dagstidningar under en novembervecka 1955. De finner att tidningarna interagerade med samhällets institutioner i att skapa ett svenskt konsensus-samhälle, som sedan 1930-talet kommit att bli synonymt med begreppet "folkhemmet". Under 1950-talet menar Olsson, Ekecrantz och Ester Pollack att detta samhällsbygge kulminerade, både symboliskt och reellt.³

Ett exempel är hur ett stort antal artiklar om vägbyggen och broinvigningar kan sägas symbolisera det "hus" eller "hem" som byggs och inreds åt svenskar.⁴ Ett annat är att människor på bild i de undersökta artiklarna ofta förekommer tillsammans, i form av grupper som deltar i invigningar, möten eller föredrag och i form av personer som samtalar med varandra.⁵ Olika individer och skikt i samhället kan i en artikel dessutom föras ihop till ett gemensamt sammanhang med journalister som direkta eller indirekta samtalsledare. Genom text och bild har journalistik generellt en möjlighet att göra situationer och händelser "metaforiskt laddade", konstaterar Olsson. På så vis kan det som journalister rapporterar om under 1950-talet bidra till att "folkhemsmodellen konstrueras symboliskt".⁶

Bidragen i *Nittonhundrafemtiofem* talar visserligen om nyhetsjournalistikens roll för folkhemskonstruktionen, men under 1950-talet kunde en "nyhet" mycket

väl presenteras i reportagens form. Det visar inte minst Barbro Alvings reportageserier från världshändelser som 1930-talets spanska inbördeskrig och Ungern-revolten 1956. Lakttagelserna om hur "folkhemmet" konstruerades är därför tillämpliga på journalistik inom båda genrerna.

Vad var det då som utmärkte nyhetsmediernas representation av folkhemmet under 1950-talet? För novemberveckan 1955 identifierar Ekecrantz, Olsson och Pollack ett antal drag: Utöver att olika parter i samhället arbetar gemensamt finns en stark framåtanda. Ordet "nu" återkommer i olika konstruktioner för att markera vilka framsteg som har uppnåtts gentemot "förr". Man blickar dessutom vidare, mot ytterligare förbättringar på olika områden. Ett antal frågor eller problem presenteras, men alltid tillsammans med "lösningar".⁷ Dessa tillhandahålls av samhällsföreträdare i symbios med medierna: "Tidningen ställer sig på jämbördig fot med olika myndigheter eller politiska organ och dryftar tidens sociala och politiska frågor. För att bidra till samförståndet ordnar och leder redaktioner (chefredaktörer) samtal mellan andra ansvarskännande institutionsföreträdare. Journalisterna gör studiebesök i reformbyråkratierna och berättar om tjänstemännens bestyr med det ena och andra."⁸ "Faror" och "hot" förekommer, men de hänförs oftast till utlandet, framför allt i form av det kalla kriget.⁹ Även inom "folkhemmet" finns hot, som dock är av hanterbar karaktär. De kommer från kriminella eller från människor som "bara" är udda, och som måste påverkas till anpassning.¹⁰ Eller, som Olsson formulerar det: "Det outtalade men tvingande budordet löd: svenskar – integrera er!"¹¹

Den enskilda reportern får i detta sammanhang rollen som förbindelselänk mellan läsekretsen och omvärlden; reportern blir kittet som sammanfogar konstruktionen av ett "folkhem" med landets invånare. Journalistikforskaren Martin Conboy talar mer allmänt om "interpretative communities", dit läsare bjuds in för att dela en gemenskap där vissa värderingar antas vara givna.¹² Medieretorikern Bengt Nermans motsvarighet är att den journalistiska texten blir ett "socialt rum", där journalisten och publiken kan vistas och dela tolkningsram.¹³ Denna funktion, menar jag, kan uppnås genom att texten inkluderar

ig i Norrland: der. Tidigare hade privata företagare Forta. sidan nio, spalt fem.

ORRBOTTENSFAMILJER LEVER PÅ BARNBIDRAG

**Överskott
på arbetare
fryser inne**

Från Dagens Nyheters utsända
BARBRO ALVING

LULEÅ, fredag.
Ta en Norrbottensfamilj med 14 barn under 16 år — joda, det finns. Den lyfter 910 kr. i kvartalet i barnbidrag. Så mycket kontanta pengar har den kanske aldrig haft i sin hand på en gång. Det är helt förträffligt och kan betraktas som en av de bästa samhällsåtgärder som vidtagits.

Så tillvida. Men saken har en annan sida. Norrbotten har överskott på arbetskraft och drömmer om industrier — men när det kommer

Forta. sidan tre, spalt ett.

Vapentjuv fri på förhørsfint

Från Dagens Nyheters utsända
medarbetare
ÅVESTA, fredag.

ande pojke med huskatt — den idylliska synen kan man möta i snart sagt varje Norrlandsstuga.

Välfärdssamhället öser pengar över barnfamiljer samtidigt som människor går arbetslösa. Detta beskrivs med ett myndighetsperspektiv som en dålig affär för samhället genom att överskottet på arbetskraft "fryser inne". Foto: Dagens Nyheter.

en tilltalad läsare i den samhällsbild som målas upp. Mekanismen fungerar då oberoende av om reportern är synlig som ett "jag" i texten eller inte.

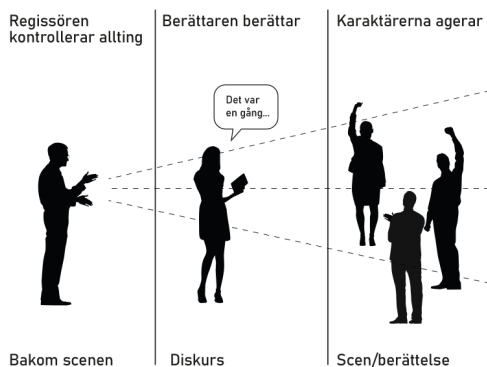
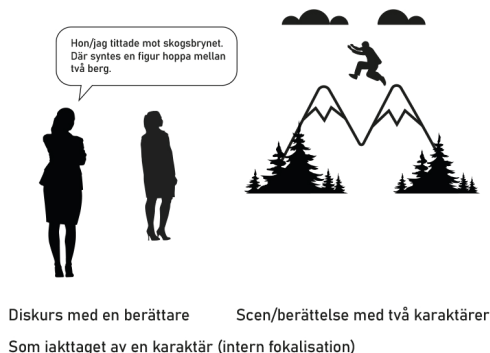
I ett reportage där reportern både inkluderar läsaren i ett "vi" och uppträder synligt på plats möter vi en klassisk reporterroll. Reportern blir här *läsarens ställföreträdare* eller läsarens guide i reportagemiljön. Få svenska tidningsreportrar personifierar denna roll tydligare än Barbro Alving, en av 1900-talets mest kända svenska reportrar.

Bakgrund: Barbro Alving

Barbro Alving (1909–1987), känd under signaturen Bang, var inledningsvis anställd som reporter på veckotidningen *Idun* och från och med 1934 på *Dagens Nyheter*. Där stannade hon tills hon 1958 sa upp sig i protest mot att chefredaktören Herbert Tingsten

propagerade för en svensk atombomb. I stället tackade hon ja till en tjänst på *Vecko-Journalen*, som hon redan medverkat i med kåserier under pseudonymen "Käringen mot strömmen". Hon blev sedan kvar på *VJ* fram till pensioneringen 1973. Under hela sin verksamma tid var hon också en flitig radioröst samt medverkade i ett antal tidskrifter.¹⁴ I dag är det Bangs reportage, kanske i synnerhet utrikesreportagen, som oftast omtalas.

Med ett skrivet reportage menas en journalistisk text som tillåts vara mer personlig än nyhetsartiklar. Genredefinitioner brukar framhålla att texten ska bygga på vittnesmål, i första hand reporterns egna, och att innehållet delvis ska återges i berättande i stället för informerande form, som i nyhetstext. Inslag av mimetisk (scenisk) framställning hör till genrekriterierna, det vill säga ett reportage måste

Figur 1: Regisserad verklighet**Figur 2: Afferent perspektiv 1**

Ett reportage kan förstås som "regisserad verklighet" där den skrivande reportern blir en "regissör" som väljer hur en viss verklighet ska representeras och hur ett samspel ska ske mellan en berättare, ibland en "berättande reporter", och karaktärer som agerar, ibland reportern som karaktär i form av en "upplevande reporter".

När den upplevande reportern syns i texten som ett betraktande "jag" (personen i mitten) blir perspektivet afferent, det vill säga alla människor och händelser iakttas utifrån. Den berättande reportern (personen till vänster) klär iakttagelserna i ord.

ha en "upplevelsekaraktär".¹⁵

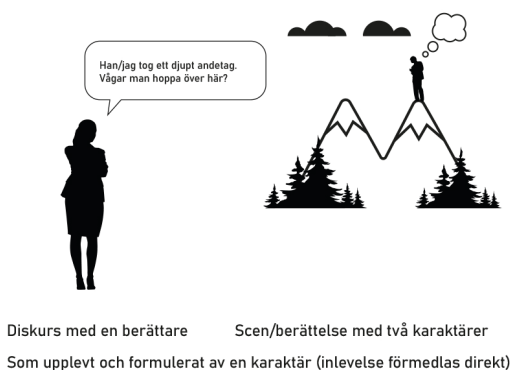
Till Bangs mest kända texter hör reportage från de olympiska spelen i Berlin 1936, spanska inbördeskriget 1936–1937, finska vinterkriget 1939–1940, Hiroshima 1948, Ungernrevolten 1956, Eichmannrättegången i Israel 1961, Vietnam 1967 och Prag 1968. Men inte bara utrikesreportagen utan även "myten Bang" har levt vidare i bilden av en "världsreporter" som på samma gång skrev personligt, underhållande och med engagemang. Och parallellt med den: i bilden av en kvinnlig reporter som slog sig fram på utrikes- och krigsreportagens traditionellt manliga domän, som gick på krogen, drack och rökte med de manliga kollegorna och som inte var rädd för att utsätta sig för strapatser och direkt farliga situationer. När hon ville åka till inbördeskrigets Spanien försökte till exempel chefredaktören hindra henne för att uppdraget ansågs för riskabelt, men hon åkte ändå.¹⁶

Kristina Lundgren skriver i sin avhandling *Solister i mångfalden* att hon som forskare blev tvungen att distansera sig från sin egen och den gängse bilden av "denna mytomspunna kvinna, som inför millennie-

skiftet av flera utnämndes till en av vårt sekels största journalister i Sverige. Under tiden har mytbildningen kring henne växt och delvis sanktionerats genom utgivningen av brev och dagböcker samt återutgivningen av hennes kåserier."¹⁷

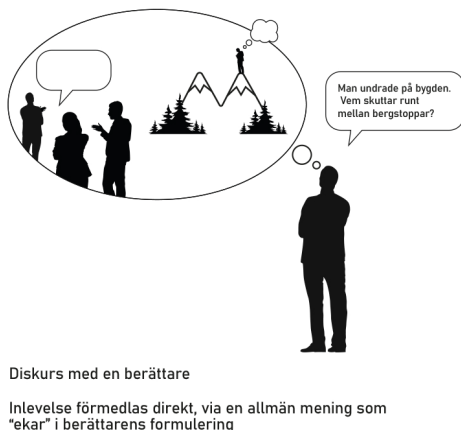
Lundgren undersöker bland annat Bangs stil från olika perioder av hennes skribentbana och i olika typer av texter. Hon finner att Bang, under den inledande tiden som veckotidningsjournalist vid *Idun*, blev uppskattad för en stil kryddad av ironi, kontraster, etablerat såväl som nyskapande bildspråk samt retorisk slagkraft. Inte minst utvecklade Bang ett tydligt etos genom en framträdande reporterroll i sina texter. Denna stil behöll hon när hon blev utrikes- och allmänreporter på *Dagens Nyheter*. Lundgren menar att Bangs texter med tiden fick ett större allvar, från och med att hon konfronterades med lidandet bland spanska inbördeskrigets civila offer. Hon pendlade sedan mellan å ena sidan att fastna i sina egna, den uppburna världsreporterens schabloner – där ironiska vändningar var ett kännetecken tillsammans med "det klarögt

Figur 3: Efferent perspektiv inom en scen

Vid ett efferent perspektiv klär berättaren (personen till vänster) i ord vad den upplevande karaktären (personen till höger) tänker för sig själv. När detta sker i tredje person får läsaren inblick i hur någon annan än reportern tänker och känner.

Figur 4: Efferent perspektiv utan en scen

Med hjälp av så kallad reflektorisering kan berättaren skapa en illusion av upplevande karaktärer. Karaktärernas åsikter tycks här "eka" i berättarrösten. Då uppstår en variant av efferent perspektiv utan samband med en scen där något faktiskt händer.

respektlösa tonfallet" – å andra sidan ett djupt känt, personligt engagemang.¹⁸

Medan Bangs utrikesreportage har studerats och kommenterats i både vetenskapliga och andra sammanhang är hennes stora inrikesproduktion inte lika uppmärksammas. I denna artikel undersöks en inrikes reportageserie som Bang skrev 1951, under en rundresa i Norrland. Hon var då ett väletablerat namn bland tidningsläsarna och samtliga åtta artiklar i serien "puffades" på *Dagens Nyheters* förstasida.

Att krig och andra dramatiska skeenden utomlands väcker en utsänd reporters engagemang är kanske vad man kan förvänta sig. Men hur ser reporterhållningen och engagemangskonstruktionen ut när miljön för reportagen är svensk landsort? Vilken sorts människor väljer Bang att berätta om när hon är på hemmaplan och hur nalkas hon dem i sina texter? Till sist: På vilka sätt representeras "folkhemmet" i Norrlandserien?

Bakgrund: narratologiska begrepp

För att undersöka hur bilden av Norrland, norrlännin-

gar och folkhemsprojektet konstrueras i reportageserien "Bang i Norrland" använder jag en narratologisk analysmodell. Den har satts samman av diskursnarratologiska och kognitionsnarratologiska begrepp samt begrepp hämtade från min doktorsavhandling i litteraturvetenskap.¹⁹ Här förklaras modellen i korthet. Till vissa av nyckelbegreppen återfinns en teoretisk bakgrund i fotnoter.

Först till de diskursnarratologiska begreppen. Grundläggande bygger diskursnarratologi på antagandet att en berättelse är en berättares representation (en viss form) av en historia (ett visst innehåll) och att det går en tydlig skiljelinje mellan berättare och karaktärer. I ett reportage berättat i första person skiljer jag i kommande analyser mellan en berättande reporter och en upplevande reporter. Den upplevande reportern är en av flera karaktärer och den som är på plats i berättelsens scener. Den berättande reportern är den som i efterhand klär den upplevande reporterens upplevelser i ord. Berättaren kan också återge händelseförlopp samt reflektera och kommentera, ibland genom att vända sig direkt till läsaren. De två

reporterinstanserna motsvarar Dorrit Cohns indelning av jaget i ett *berättande jag* och ett *upplevande jag*.²⁰ Vidare använder jag begreppen *mimetisk framställning*, för en scenisk framställningsform som synliggör hur karaktärer, bland andra en upplevande reporter, agerar och upplever det som händer, och *diegetisk framställning*, för en framställningsform där en scen saknas och berättaren ensam för ordet.²¹

I min analysmodell kompletterar jag berättare och karaktärer med en tredje instans, en *regissör* som delvis motsvarar det narratologiska begreppet *implicit författare*.²² Regissören ska förstås som den som skapar texten genom att dels göra ett urval ur ett innehåll hämtat från verkligheten, dels välja form för hur detta innehållsurval presenteras. Bakom regissören finns ytterst den skrivande reportern.²³

Det centrala i artikelns analyser är berättarperspektivet. Vems blick inbjuds läsaren att dela? Är det reporterns utifrån betraktande blick (här kallad *afferent perspektiv*) eller är det de skildrade människornas inifrån upplevande blick (här kallad *efferent perspektiv*)?²⁴ Och i det senare fallet: Vem tillhör det efferenta perspektivet, myndigheter eller enskilda norrlänningar?

Jag har tidigare utvecklat en teoretisk modell över hur en reporters *professionella (kontextuella) engagemang* omsätts i ett *narrativt (textuellt) engagemang* i reportagetext.²⁵ Det narrativa engagemanget, det vill säga det engagemang som texten kommunicerar, kan delas in i *narrativ inlevelse* och *narrativ medkänsla*.²⁶ Med *narrativ inlevelse* ska förstås att läsaren erbjuds att dela de upplevande karaktärernas *deiktiska centrum*, Käte Hamburgers beteckning för karaktärernas *här och nu*.²⁷ *Narrativ inlevelse* hör därmed ihop med berättelsens strukturer. Med *narrativ medkänsla* ska förstås att en upplevande eller berättande reporter explicit uttrycker medkänsla eller sympati med någon av (de andra) karaktärerna, alternativt att texten implicit förmedlar medkänsla eller sympati med en karaktär. Detta begrepp är delvis stilistiskt konstruerat.

Inlevelse, att känna *med* någon, kan förmedlas oberoende av om läsaren känner sympati för en person eller inte. Det är fullt möjligt att texten erbjuder inlevelse i till exempel en mördares tankar, bara

berättarperspektivet är internt (efferent perspektiv). Medkänsla/sympati, att känna *för* någon, innebär att läsaren erbjuds att tycka synd om eller sympatisera med någon utan att nödvändigtvis föreställa sig den personens situation. De två formerna av det narrativa engagemanget kompletterar varandra, samtidigt som de också kan förekomma parallellt.

Begreppet *intressefokus* hämtar jag från Seymour Chatman. Det är en variant av narrativ inlevelse utan samband med berättelsens strukturer och det kan användas där läsaren erbjuds att dela intresse men inte perspektiv med en karaktär i berättelsen.²⁸ I ett reportage kan detta ske genom att den upplevande reportern bekymrar sig för hur det ska gå för en person, varpå reporterns intresse för personen förmedlas till läsaren.

De nyare forskningsfälten *kognitiv narratologi* och *narrative empathy* har en betydligt bredare teoretisk bas än diskursnarratologi. Inom dessa försöker man ringa in vad berättelser och berättande är, hur berättelser uttrycks och hur människor reagerar kognitivt på olika sorters berättelser och berättande. Många inriktningar inom dessa två paraplybegrepp ägnas främst åt relationen mellan text och läsare. Den som i stället vill undersöka tekniker för att berätta kan dock här även finna berättarstrategier som kompletterar de narrativa strukturer diskursnarratologin synliggör. En sådan har av Monika Fludernik döpts till *reflektorisering*.

Berättarperspektiv är som grundregel knutna till scener, eftersom det bara är i en scen som någon kan "se" eller uppleva något; det är bara i en scen som läsaren kan tycka sig vara på plats. Men med hjälp av reflektorisering kan berättaren skapa en illusion av upplevande karaktärer. Då uppstår en variant av efferent perspektiv utan samband med en scen, och detta kan identifieras med hjälp av stilanalys.²⁹ Berättaren tycks här själv anta en karaktärs perspektiv genom att låna en individs eller grupps ordval för att uttrycka en sorts allmän mening. Resultatet blir att dessa karaktärs tankar eller känslor tycks "eka" i berättarrösten. Fludernik talar om en "pseudo-muntlighet", "pseudo-orality".³⁰ Till sist vill jag nämna berättarstrategin *tellability*, på svenska *berättbarhet*. Den gällde ursprungligen

BOSKAP BAS FÖR FRAMTIDA FÖRSÖRJNING

Landshövding...
Pionjär fann vill vinnbudska
som löst problem i kalla bygd

Det stora huset på gatan i Sjöbo, som byggdes för att vara en försörjningsbas för de många bygderna i Västernorrlands län, har blivit en av de mest kända byggnaderna i länets historia. Det var en pionjär som fann lösningen på ett stort problem i kalla bygderna: hur man skulle kunna försörja befolkningen i vinterhalvåret. Lösningen var att bygga en stor bas där man kunde lagra mat och andra varor som behövdes i vinter. Detta gjorde att befolkningen i kalla bygderna kunde överleva vintern utan att behöva flytta till andra bygderna.

Till vänster: Landshövdingen O. Mattsson. Till höger: en av de många bygderna i Västernorrlands län.

Fåstörrelsen blev svårare!
Och vintern var inte heller lättare. Men det var inte bara vintern som var svår. Det var också den stora basen som var ett problem. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

13.000 dollar i rekord!
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

LARSERIER
färg!
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

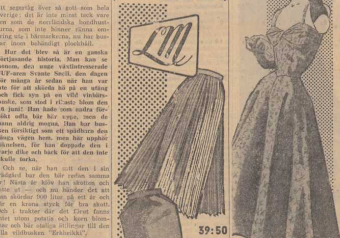

Heringsbasen i "Eskhåka"
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Fratt mot fjärrproduktion
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Landshövdingen O. Mattsson
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Sjöländska hustruns roll
Och man vill inte bara ha mat. Man vill också ha andra saker som behövs i vinter. Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

konsum
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

"rimmad"
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

OXBRINGA
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Köttben
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Stuckhållare
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

den goda konsum-
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

korven
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Kött med fisk
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

gräns ärter
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

korvskall
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

korvskall
Det var en stor bas som byggdes i Sjöbo. Den var så stor att den var svår att hantera. Men det var också en fördel. Den gjorde att man kunde lagra mycket mat och andra varor som behövdes i vinter.

Norrlandslänningarnas hygien-, mat- och läsanvar läggs under lupp när landshövdingar, rektorer, distriktsläkare, odlingspionjärer och folkbildningskonsulenter grubblar över hur Norrland ska fås att passa in i "folkhemmets" gemenskap. Foto: Dagens Nyheter.

muntligt historieberättande och innebär att ett innehåll och/eller en form används för att ge intrycket att något verkligen är värt att berätta.³¹ I Bangs språk är den ett viktigt inslag som bidrar till att knyta läsaren tättare till berättaren och hennes värderingar.

För att analysen inte ska stanna vid konstateranden om perspektiv och röster i de undersökta texterna avser jag att tolka vilka värderingar som stilmedlen och de narrativa konstruktionerna förmedlar. Jag tar då hjälp av medieretorikens fokus på att söka efter öppna och dolda budskap i journalistik.³² Här kommer jag även att väga in innehållsaspekter som vilka människor och sakfrågor reportagen lyfter fram.

Stilfigurer som återkommer i analyserna är *allitteration* (när den eller de inledande bokstäverna upprepas i ord efter varandra), *assonans* (när en vokal uppre-

pas i ord efter varandra) och *stegring* (när några ord upprepas eller rätas upp med ökande eftertryck). Även dessa används av Bang som ett sätt att engagera läsaren för texternas budskap.

Materialet

Reportagen i "Bang i Norrland" publicerades i *Dagens Nyheter* i oktober och november 1951 och tillkom efter reporterns besök i Haparanda, Luleå, Skellefteå, Umeå, Örnsköldsvik och Härnösand. De åtta reportagen handlar om tullens och polisens arbete i Tornedalen; hur Haparanda förbereder sig för de många besökare som väntas i samband med sommar-OS i Helsingfors 1952; kampen mot tuberkulos i Norrbotten; arbetslöshet, arbeidskraftsöverskott och behovet av infrastruktursatningar i Norrbotten; en cykelburen

distriktssköterskas vardag i Västerbotten och kravet på tjänstebil för sköterskorna; skåningar som valt att bo och arbeta i Norrland; hur inplanteringen av lövträd, nyttoväxter och foderväxter förändrat Västerbotten samt till sist hur bokläsandet ökar bland lägre samhällsklasser i Västernorrlands län. Samtliga artiklar försågs med puffar på förstasidorna.³³

Jag undersöker artikelserien som helhet utifrån aspekterna: människor i texterna, reporterroll och berättarröst, narrativ inlevelse och narrativ medkänsla. Iakttagelserna prövas mot värderingar knutna till den bild av det svenska "folkhemmet" som tonar fram i antologin *Nittonhundrafemtiofem*.

Reportagens människor: "det goda samhällets" företrädare dominerar

Människor i Norrlandsserien presenteras inom vissa givna sammanhang och blir till talespersoner eller representanter för att belysa olika sakfrågor. I Bangs äldre reportage är de flesta anonyma, även de som intervjuas, men här framträder människor ofta med sina namn, dock inte på ett jämställt eller jämlikt sätt. Så är det i första hand vad man brukar kalla "elitpersoner" som förses med både för- och efternamn. Hit hör två landshövdingar, en tullförvaltare, tre läkare, en tandläkare, en adjunkt, en källarmästare, två rektorer och en apotekare. Av dessa är endast en, den ena läkaren, kvinna. Värt att notera är att i samma artikel som den kvinnliga läkaren presenteras som "doktor Sigrid Nygren" får textens huvudperson, distriktssköterskan, nöja sig med förnamnet och kallas "syster Göta" (den 15/11).

På lägre samhällsnivå, men ändå som representanter för myndigheter, förekommer två "konstaplar", en "gränsöveruppsyningsman", en "lantmätare", en "planeringsexpert", en "fattigvårdskonsulent", ännu en sjuksköterska, flera bibliotekarier och en "studiekonsult" – den sistnämnde inte från någon myndighet men väl från bildningsförbundet ABF. Bortsett från sjuksköterskan och en av bibliotekarierna är alla män, varav några presenteras med enbart efternamn och andra med både för- och efternamn. Sköterskan får även denna gång enbart ett förnamn, "syster Alma" (4/11).³⁴ Därtill kan läggas en odlingspionjär, en "fru", tre skogsarbetare och en "kocka", som

förses med kompletta namn men, med undantag för odlingspionjären, endast nämns i någon mening vardera.

Kvinnor dyker även upp som exempel på mödrar i storfamiljer, mödrar till tuberkulossjuka män och patienter som får hembesök av syster Göta. Samtliga dessa saknar namn helt, trots att Bang kommenterar deras livssituation och trots att de i ett par fall förekommer på bild tillsammans med sina barn, även dessa utan namn (den 4/11 respektive den 15/11). Män som förekommer utan namn är antingen patienter till syster Göta eller skogsarbetare.

Sammanfattningsvis får män oftare namn än kvinnor och människor ur högre samhällsklasser oftare namn än de ur lägre klasser. Totalt sett kommer nästa alla som namngivits och samtidigt får ett större utrymme från gruppen "elitpersoner" och de företräder, direkt eller indirekt, instanser i samhället som på olika sätt arbetar för norrlänningarnas bästa: de vill minska den olagliga smuglingen; förbättra hälsan för sjuka; förbättra äldreomsorgen och socialvården; förbättra ungdomars utbildning samt människors matvanor och läsvanor och förbättra Norrbottens infrastruktur. Kort sagt: de företräder alla "det goda samhället."

Reporterrollen och berättarrösten: ett "folkhems-vi" alstrar samförstånd

Bangs upplevande reporter söker upp personer hon vill få information av och intervjuar dem. Svaren återges dock endast undantagsvis i form av direktcitat. Trots att många människor möter läsaren i reportageserien kommer nästan ingen till tals med sina egna ord. De två landshövdingarna får uttala sig vid varsitt tillfälle, en av läkarna, en tulltjänsteman och ABF-konsulenten vid varsitt tillfälle, men i övrigt bäddas information och åsikter från källorna i stort sett in i berättarens röst. Ett exempel:

Och i det sammanhanget bör tullförvaltare Gunnar Josefsson i Haparanda få ett ord med i laget om den bofasta befolkningen här uppe. Torne-dalen har av allt som har sagts och skrivits efter kriget fått en ganska dålig klang, säger han, men det är knappast rättvist mot gårdarnas folk. Det

Tre legendariska svenska 1900-talsreportrar: Marianne Höök, Barbro Alving och Astrid Ljungström (foto: Anders Engman).

är klart att smuggling och dylikt är frestande i en gränstrakt mellan två länder där en vara kanske är dyr och oåtkomlig i den ena, billig och lättåtkomlig i den andra. Men befolkningen här uppe är inte *en bit sämre* än på andra håll; det är *säkerligen samma procent mellan de strikt laglydiga och de som fifflar* här som i andra gränstrakter. (28/10, mina kursiveringar.)

Den andra meningen uttrycker troligen vad tullförvaltaren har sagt men åtminstone andra delen av meningen skulle kunna vara fritt omformulerad av berättaren. Trots sin form av *fri indirekt diskurs* skulle vidare den tredje och fjärde meningen både till innehåll och delvis språk (se mina kursiveringar) kunna härröra från berättaren.³⁵ Om en tulltjänsteman uttalar sig strikt i tjänsten – vilket rimligen är hans funktion här – skulle han antagligen inte jämföra laglydigheten mellan människor i olika områden och inte heller använda "fifflar", ett ord som tycks sätta upp en gräns mellan "oss", präktiga medborgare i folkhemmet, och "dem", lite lagom udda men inte särskilt farliga per-

soner. Den främsta anledningen till att jag uppfattar detta som berättarens ordval är dock att det stilistiskt inordnar sig i berättarens formuleringar genom hela reportageserien (familjära, lite klämkaeka, kryddade med ironi). Min slutsats blir att tullförvaltarens åsikt utan synlig gräns övergår i berättarens kommentar.

I Norrlandsseriens sista reportage träffar den upplevande reportern en kantor, tillika bibliotekarie, och berättaren utlovar: "Kantorn Elok Jakobsson uppe i Edsele kan här lämpligen få ordet." (30/11). Detta löfte infrias dock aldrig. Lite bakgrundsfakta noteras tillsammans med en kommentar om varför ett nytt bibliotek kunde bli verklighet: "Så spänstade kyrkostämman upp sig och staten gav ett handtag." Kantorns egna ord tar sig aldrig igenom berättarens stämma. I stället skapar berättaren ett samförstånd med läsaren via ironi ("spänstade upp sig") och en hänvisning till den hjälpsamma staten.

Kristina Lundgren kommenterar i sin avhandling att Bang, med början i en reportageserie från USA 1940, inte på samma sätt som tidigare återgav vad människor hade sagt utan tillät sig att också eller

enbart tolka dem; under 1940-talet prövade hon i vissa artikelserier att vara mer av kommentator och mindre av iakttagare och rapportör. En förklaring, menar Lundgren, skulle kunna vara att Bang, i rollen som "flygande reporter", hade "vuxit ur den gamla yrkesrollen".³⁶

I sina mest kända reportage – från krig och invasioner men också från kungliga tillställningar som bröllop, kröningar och jordfästningar – kan Bang beskrivas som "de stora ögonblickens uttolkare". Texterna domineras av ett fokus på "här och nu", och rikliga berättarkommentarer får funktionen att förstärka fokus på vad den upplevande reportern bevittnar.

I Norrlandsserien skymtar en upplevande reporter endast här och där i texterna, som till stora delar berättas med diegetisk framställning. En sådan narrativitet resulterar i berättarens ökande makt och utrymme, såväl på den upplevande reporterns som på de andra karaktärernas bekostnad. Där texten ändå återges med mimetisk (scenisk) framställning dominerar ett afferent utifrånperspektiv, och det hör till den besökande reportern som för läsaren blir en guide i reportagemiljön. Ett exempel är när den upplevande reportern ska följa syster Göta på cykel genom ett vintrigt Norrbotten. Det snörika landskapet, patienterna som får hembesök liksom den lika effektiva som empatiska sköterskan iakttas av reportern, som självironiskt och med berättarens pregnanta bildspråk även tycks betrakta sin egen uppenbarelse: "Innan dagen är till ända ser man ut som ett norrsken i synen av piskande snöblåst och är täckt av rimfrost som en gammal hyrkusk." (15/11)

Bang brukar bland annat framhållas som exempel på "personliga" reportrar. Frågan är vad det betyder. I hennes krigsreportage och utrikesreportage från dramatiska skeenden syns en upplevande reporter som blir personligt berörd av den verklighet hon konfronteras med. När hon är i Helsingfors under finska vinterkriget 1939 skriver hon om förödelsen efter sovjetiska bombanfall:

Detta är ett bombardemang som i fasa och effektivitet övergår vad jag någonsin sett i Madrid och Barcelona. [...] Synen av de väldiga svarta dödsfå-

glarna utan föregående varning blev människorna för stark [...] Fönsterglas rasade över människornas huvud när de sprungit. Många av dem som kastade sig ner på perrongen på Centralen när flygmaskinerna flög tätt ovanför var mödrar som klängde sig över sina barn för att skydda dem.³⁷

Från den sovjetiska inmarschen i Budapest 1956 sammanfattar hon sina intryck: "Man kunde ge tusen detaljer, man kunde också sammanfatta: hela Budapest skriker ut sitt vittnesmål att ryska tanks brast på för fullt var som helst och överallt vid minsta provokation."³⁸

Men även då sammanhanget är mer lättamt kan reporterns upplevelser och personliga känslor i stunden återges med ett efferent perspektiv. Ett exempel på det sistnämnda från senare datum är när reportern är på plats i publikhavet då Ingemar Johansson vinner VM i tungviktsboxning 1959:

Ingen människa kan förneka det: En kväll som denna har en rå storhet, en brutalitetens magnificens. [...] Ett amerikanskt sällskap i aftondräkt bars som på en våg av tumultet fram till mig. De hugger tag i mig och frågar andlöst: You are Ingemars aunt, aren't you (de har väl sett mig i den johanssonska presskohorten tidigare). Nej, jag är inte Ingemars moster, eller faster. Det är ett bittert ögonblick.³⁹

Detta skrevs alltså åtta år efter reportagen från Norrland. Förklaringen till känslouttrycken kan vara att det också här är ett stort ögonblick som fångas, ögonblicket då Johansson skriver svensk idrottshistoria.

I Norrlandsserien saknas "stora ögonblick" liksom scener där reportern mer varaktigt blir personligt berörd. Eftersom den upplevande reportern inte heller på andra sätt syns lika direkt i texterna kan man undra om dessa reportage är lika personliga som de exempel jag just lyft fram. Mitt svar blir: delvis. Det personliga finns kvar men kan nu främst knytas till den berättande reportern, det vill säga till ett personligt tilltal. Berättaren nöjer sig inte med att kommentera upplevelser, hon blir berättelsens motor. Därmed uppstår en förskjutning i berättelsekonstruktionen från den upplevande reportern och mimetisk fram-

ställning till den berättande reportern och diegetisk framställning.

Man skulle kunna säga att regissören använder berättaren för att dramatisera, ironisera, utropa och ibland ge uttryck för intervjupersonernas perspektiv (mer om det sistnämnda i nästa avsnitt). På så vis utnyttjas berättarrösten för att uppnå en rad effekter. Ett exempel är när vi får veta att en inplanterad vinbärssort är mycket uppskattad: "det är inte minst tack vare den som de norrländska bondhustrurna, som inte hinner ränna omkring ute i bärmarkerna, nu har buskar inom behändigt plockhåll." (22/11, mina kursiveringar.) Här märker vi å ena sidan funktionen som kommentator; berättaren kommenterar nyttan med att vilda vinbärbuskar kunnat göras till trädgårdsväxter. Å andra sidan använder den berättande reportern ett lättsamt, kåserande tonfall ("ränna omkring ute i bärmarkerna ") för att vädja till samförstånd med sina läsare och, i ett nästa led, erbjuda dem en möjlig inlevelse i bondhustrur, som antas vara upptagna av allehanda viktigare sysslor än att leta efter bär i skogen. Allitteration och assonans (kursiverade av mig) kan på ett subtilt sätt ytterligare knyta en läsare till vad berättaren har att framföra.

Ibland finns en sorts "allmän mening" inbäddad i berättarens stämma:

Vi bromsar upp vid järnvägsstationen där konstapel Dunder fick sitt polislivs största chock, och det är på ett oväntat sätt en rätt märklig historia. Det var när han för en tid sedan för första gången på sina tretton tjänsteår måste använda batong mot en människa! Det var en elegant finne, som smet av tåget med besvärande mycket pund och dollar och svenska kronor på sig och sedan haffades och slogs rejält. Hans attityd var inte den vanliga. Man skulle ju annars kunna tro att Tornedalen med sin trafik av smuggel och annat vore en våldsamheter-nas trakt, men så är i förvånansvärt ringa grad fallet.

Fram till häromdagen, när den förut nämnde finnen togs under skottlossning, hade statspolisen enligt konstapel Dunder inte lossat ett enda skott sedan den kom till i Haparanda 1933. Med tullen förhåller det sig något annorlunda, men inte heller där trycker man på den sidan av saken. En

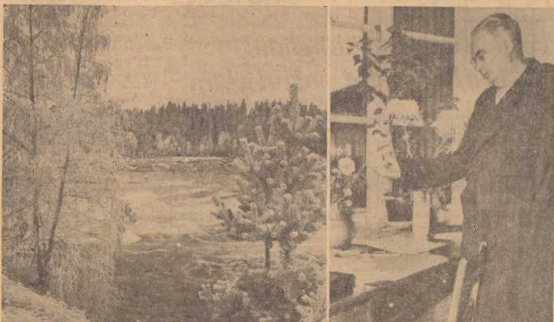
åra i skallen får varje tullare räkna med lite då och då, men beskjutning förekom exempelvis bara en gång förra året. (28/10)

Avsnittet inleds mimetiskt men övergår redan i slutet på första raden i diegetisk framställning. Inom ramen för den ekar flera röster. Konstapel Dunder (utan förnamn och med ett efternamn som skulle han vara kollega till Kling och Klang i Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump*) påstås ha fått "sitt livs största chock". Överdriften/hyperbolen ger associationen att vi nu kommer att få del av en god historia, rentav en skröna, snarare än en nykter verklighetsskildring. Detta intryck förstärks av berättarens kommentar om "en rätt märklig historia". Här förvandlar regissören den berättande reportern till en "historieberättare", någon som vet hur man väcker sin publiks förväntningar med hjälp av *berättbarhet* (*tellability*). När Bangs berättare signalerar till sina läsare att de ska få höra om något ovanligt och anmärkningsvärt är det just en sådan teknik som hon utnyttjar. Den blir ett av flera stilmedel för att stärka bandet till läsekretsen.

Efter kommentaren om "en rätt märklig historia" ställer en läsare troligen in sig på att få dela konstapel Dunders perspektiv. Ordvalet därefter är personligt, men förmedlar det verkligen konstapelns sätt att uttrycka sig? Underdrifter som "besvärande mycket" och "inte den vanliga" liksom slangord som "haffades" skulle knappast användas av en yrkespolis som blir intervjuad i sitt ämbete utan pekar snarare mot berättarens ordval.

Jag vill dock gå ett steg längre i min analys. Denna berättare styrs av en ytterst medveten regissör, som inte bara använder berättbarhet för att stärka bandet till läsaren utan även *reflektorisering*, berättarstrategin som kan ge sken av en allmän mening. Men det rör sig inte om attityder som är begränsade till platsen. I stället härmar berättaren uppfattningar som skulle kunna finnas bland "folkhemmets" tidningsläsare. Då blir tolkningen att historien handlar om en lite lagom fräck "bov" (uttrycket återfinns på ett annat ställe i texten) som utmanar gemenskapen i folkhemmet men "haffas" av en rådig polis. Sida vid sida med polisen arbetar modiga tullare, som inte räds att få en "åra i skallen". "Man skulle ju annars kunna tro"

EXPORTERA STÅL, INTE MALM

Fattigdom finns i Norrland, men rikedom på skönhetsnymer är större. Här Edelfors. Till höger landshövding Oscar Lövgren, som håller länets trödar i sin hand från sitt sjukrum.

Bang i Norrland...

Järnväg Luleå—Kali^x aktuellt önskemål Väg till Norge 100 år gammalt projekt

till kritan- och behövs folk så går det inte att få fram. De sitter — hur många skall man försöka komma underfund med — och trycker på sina osjälvljändiga små jordbruk, och där kommer barnbidragen in i bilden i detta barnrikedomens län. De spelar skivorna en roll i det norrbottiska mysteriet som kan kallas den dolda arbetslösheten.

— Den svenska fattigdomen, den finna öster om Malmbanen och Luleå i Norrbottens län. Luleålandshövdingen Oscar Lövgren är krasligt men okivlig. Från sitt sjukrum på Sandströms sanatorium, där han vistats ett par månader redan, håller han ett föga på sitt län; inte så sällan kommer länsgrevens herrar uppkände med problem i portfölj, och rätt som det är sätter landshövdingen själv ästad i bil till residentsat. Av honom och därtill fattigvårdsinspektören Osk Lindbeck, som har landshövdingens samlade socialvårdsfarenhet, får man bilden av norrländska bekymmer och drömmar i dag.

De minar inte fattigdom i den äldre och råkaste försening, den var som ständig och lärande inlysning i så många Norrbottenstugor förr. Högkonjunkturen rasar fram inte minst här uppe, standarden är en helt annan än tidigare. Men för det fattigaste Norrbotten är de bestämmande realiteterna desamma i dag som de alltid varit: jordbrukarens osjälvljändighet, näringslivet bristfällighet och de våldiga barnskadorna. Det räcker med att endera vuxna

(Forts. från sidan 1)

summan i fråga tar kommunerna öster om Malmbanen och Luleå 90 procent. Eller över 2,5 miljoner förra året, medan resten av detta mammutlän redde sig med mindre än 200.000. Men om detta är malmens fränsa, kan man vända på den med fattigvårdsinspektör Lindbergs ord: Det är lättare att få 100 kr. till en bebövande familj i Norrbotten än 10 kr. till nödvärande ändamål i Mellansverige.

Att Norrbottens socialpolitik är humanare och generösare än någon annanstans i landet torde också vara allmänt erkänt och talas om i olikartade tonfall så snart socialfolk rikas; bl. a. går man i täten med att ordna upp äldreomsorgen och har utställningar av de lättastak sinnessjuka och kroniskt stuka från det krya klientiet på äldreomsorgshemmet redan här.

Järnväg, industri, bättre differentierat näringsliv. Det är landshövding Lövgrens huvudsakliga eller låg sista den drömda beten för förhållanden inom den norrbottiska länsskolan han föredrager. Stambanen kom, enligt den uppfattningen, för långt in. Kustbyggen gick som bas för ett differentierat näringsliv med småindustrier och starkt jordbruk ändå längre ut i inlandet. För beslut om ostkustbanan och ett påbörjande av de två viktigaste etapperna i Kali- och Kåmån- och Kåmånholmen ser landshövdingen som det mest trängande; som det nu är far man svärigen ut varor, bl. a. från Statens skogsindustrier, från november till maj, och hela Kalixbygden, som är påfallande vital, får dämpa upp sin energi.

Ett ofrånkomligt faktum om fattigdomens kvardrags: Norrbotten tar fortfarande i anspråk den överväldigande delen av rikets anslag till skatteytigda kommuner, och av

Förtäkningsman för skogsavtalen

Stiftsjägmästare Westrom har förordnats till förtäkningsman för de fortsatta förhandlingarna om nästa års avtal för skogsbruket i Norrland och Dalarna. Han har hittills lett förhandlingarna som oportunist och förhandlare. De fortsätter den 13 november. 50.000 arbetare berörs av förhandlingarna, som äger rum mellan Föreningen skogsarbeten, domänverket och Inlandsverkens skogsarbetsgivarförening. Ena sidan samt Skogs- och flöttningsarbetsförbundet och RLF på den andra. RLF förhandlar endast beträffande skogsägarna.

ner siffer som ligger i magnifikt fullständighet och praktisk lakutslitet i en källare någonstans. De kostar en halv miljon att plocka ihop.

Vilket mysterium? Enklast kan det uttryckas sålunda, Norrbotten har enligt både gängse uppfattning och statistik ett överskott på arbetskraft. Man talar följaktligen om behovet av industri och annat för att ge folk arbete. Men när någon undersöker närmare så går det — enligt dessa sakkunniga — inte att få fram folk! Det finns inte folk att få på sommaren, och numera är det knappt på vintern också. Saken har naturligtvis en hel rad orsaker, och måste ses i viss mån rikspolitiskt; i samma Norrbottensstad kan man finna ett litet överanstängt kansli, där man knapar lokalt med rekrytering till småindustri, och den officiella arbetsmeddelings stora och välbemannade byrå, som dirigerar exporten av arbetarkräfter söder ut till mellansvenska industristäder, där det skriks.

Den dolda arbetslösheten

Ett par andra faktorer kan också plockas fram. Det är den dolda arbetslösheten, som man alltid nu skall försöka tvinga och kartlägga. Folk sitter och trycker på sina små jordbruk utan full sysselsättning, men är inte anmälda som arbetslösa — måhända i inte så få fall på den grunden att varenda byting som kräver omkring i stugan avkastar 65 kr. i kvartalet.

Och till växer ålder kunna norrbottningar svärar inte för ordnet helarjobb över huvud taget: man är van att så sig själv, att arbeta i skogarna de årtio år och dygnstider som passar en bäst. Skogslagens tidigare personalpolitik var ju heller inte riktigt ägnad att skapa klokar till välsignelsen med arbetsdisciplin.

Hur som helst: en undersökning av alla de faktorer som vill till för att Norrbotten skapa ett nytt att se upp till uppenbarligen var befogad. Det finns inget län i landet där man tuggar så mycket på ordet kanske som här uppe. Landbruksnämnden fyllerbetandena män gör det också. Kanse är det ändå så att Norrbotten lämpar sig bäst för storindustri — med den utbyggda malmexploateringen i ett återarat perspektiv när tiden och byggen är mogna. Kanse är det i fråga om ungdomsflykten i själva verket mest överskottet som flyttar bort: är det ju rimligt att åskådliga söker sig åt annat håll. Under alla omständigheter och ur många synpunkter är för att citera hr Sander — är det av absolut vikt att här inte skapas ett vacuum, varken på folk eller kultur. Men att kategoriskt i dag ange vägarna kan ingen.

De inbringande minstringsbåterna

Och så till sist en norrbottisk slutvinjet av rätt oemotståndlig art — historien om karlen uppe i Torne-dalen som löste problemet med näringslivet på sitt eget lilla vis. Han är helt autentisk. Det var en karl som är efter år vägrade inflyttas sig till minstring. Han blev vederbörigen dömd till en tia i böter och fick fri resa till Haparanda för att sitta av. Det gjorde han, och så köpte han shop all spritösa han kunde komma åt, och akte hem och sålde till gubbarna i byn. Det var en vacker och tinn fortsett...

SISTA PARET UT!
MODELLSKOR för HERRAR storl. 42
samt DAMSKOR — rågummi
fantastiskt billigt!
JONSSON-SKOR
Nybergsgatan 43. Tel. 60 96 27
(Intill Östermalmsstorg)

STETSON HATS

De fattiga människorna måste hjälpas och den vackra men vilda naturen tuktas. Norrbottens landshövding Oscar Lövgren vistas visserligen på sanatorium men tar ändå emot herrar med "problem i portfölj" som besöker hans sjukrum varifrån han beskrivs hålla "länets trödar i sin hand".

kan då förstås som att en besökande reporter tillsammans med sina läsare inkluderas i ett "man" som blir synonymt med ett "vi", ett "folkhems-vi".

En bredare sådan inkludering menar jag utgör den bärande retoriska strategin genom hela reportageserien "Bang i Norrland". Den uttrycker vissa attityder som antas vara gemensamma i "folkhemmet" och den utnyttjar återkommande en speciell typ av bildspråk, som jag avser att kommentera längre fram. Dess kanske enskilt viktigaste ingrediens finna i en stil som spelar med olika former av ironi, det sistnämnda något som även Lundgren betonar hos Bang.⁴⁰

Man kan fundera över ämnesvalet i reportaget om tullens och polisens arbete i Tornedalen. Kanske är det inte en slump att en text om rådiga poliser och modiga tullanställda får inleda reportageserien? Forskarna bakom den tidigare refererade studien *Nittonhundrafemtiofem* konstaterar att journalister och myndigheter under svenskt 1950-tal ingår en symbios i konstruktionen av "folkhemmet". I en essä i studien noterar Ester Pollack:

"Det fanns en iver att definiera vem som hörde till och vem som stod utanför. Till sistnämnda kategori hörde givetvis avvikarna, de sociala och de kriminella. Men somliga av hoten är till för att befästa idyllen. Till bilden av Folkhemmet som den stora familjen hör också familjens svarta får. Det är genom dem vi lär känna normalitetens gränser."⁴¹

Både "yrkessmugglarna", som bland annat smugglar kaffe och "är på smygande fart dag och natt längs älvdalens stränder" (notera assonansen, kursiverad av mig) och "småsmugglarna" (notera allitterationen), varav en smugglat klockor i en skåra i sitt träben, blir sådana svarta får som ger polisen och tullpersonalen anledning att verka dådkraftiga och som därmed befäster bilden av en svensk samhällsidyll.⁴²

På andra ställen i reportageserien skildras underförstått hypotetiska händelser eller situationer. En sorts bildspråkiga miniscener målas upp eller konstrueras, grundade på information som reportern har tagit reda på:

Hur det blev så är en ganska förtjusande historia. Man kan se honom, den unge växtintresserade JUF-aren Svante Snell, den dag han var ute för att skörda hö på en utäng och fick se en *vild vinbärsbuske* [...] Han bar busken försiktigt som ett spädbarn hem, men här upphör liknelsen, för han *doppade den* i varje dike och bäck för att den inte skulle torka.

Och se, när han satt den i sin trädgård bar den bär redan samma år. Nästa år klöv han skotten och satte ut – och nu händer det att han skördar 900 liter på ett år och får en krona styck för bra skott. Och i trakten där förut fanns intet utom potatis och korn [...] (22/11, mina kursiveringar.)

På nytt utnyttjas berättbarhet genom att flera stilmedel simulerar en närmast muntlig berättartradition. Redan första meningen utlovar att läsaren ska få ta del av en skröna eller anekdot. Därefter inbjuder berättaren uttryckligen läsaren att föreställa sig ("se honom") vad som i första hand är en symbolladdad bild. Bilden övergår i en liknelse som berättaren själv kommenterar. Utropet i andra stycket ("Och se,") kan föra tankarna till en biblisk diskurs, precis som att hela historien berättas som ett underverk om hur något litet kan växa och mätta tusenden. Även här förekommer allitteration och assonans (kursiverade av mig) som ett förstärkande stilmedel.

Inom en reportagetradition med rötter i 1960-talets amerikanska *new journalism* är det vanligt att scener rekonstrueras utifrån sådant reportern inte själv har bevittnat. I stället dramatiseras information från sekundärkällor, oftast intervjuer. I Bangs fall träffade hon odlaren Svante Snell, som måste ha berättat för henne om hur han planterade in svarta vinbär i Tornedalen. Men att kalla ovanstående scen "rekonstruerad" för tankarna fel. Regissörens syfte är inte att vi ska tro att avsnittet, ögonblick för ögonblick, gestaltar vad som hände i verkligheten. Framställningen är bara skenbart scenisk; den lämnar aldrig berättarens mun. I stället fungerar den som ett utbyggt bildspråk, något som även är ett vanligt stilgrepp i den svenska journalisten Maciej Zarembas opinionsdrivna reportage från 1990-talet och framåt. Hos både honom och Bang återfinns samma kombination av uttrycksfullt bildspråk i form av en sorts konstruerade eller hop-

fantiserade miniscener tillsammans med inslag av en "allmän mening". Ibland återges en längre anekdotliknande episod, andra gånger bara enstaka meningar. I båda fallen blir funktionen att illustrera ett resonemang som berättaren för.

Några Bang-exempel som bara består av en mening: "Och någonstans i Edseletrakten *sitter* en gammal torpare och *slukar* romaner och tjocka luntor om människans härstamning." (30/11) "Det var då som hövdingen Rosén blev ond och *satte iväg* ut i länet med experter, som höll föredrag och bildade föreningar." (22/11, spalt 1) " "och staden håller med någon möda på att *vricka sig upp ur sin stillsamhet* för att *hedra fosterlandet* inför en *främlingsström* som *väntas från världens alla hörn*." (1/11, apropå att 15 000 bilar väntas passera Haparanda på väg mot OS i Helsingfors.) "Där *styr Moses gammaltestamentligt över sinnena*" (4/11, om att religionen hindrar tbc-sjuka människor från att söka vård). Ett genomgående drag är den öppna symboliken i form av metaforer (kursiverade av mig, i tredje exemplet även en metonymi, "staden", också det ett vanligt stildrag hos Bang) tillsammans med en inbjudan till läsaren: föreställ dig det här! I dessa fall är inbjudan inte uttalad, som i exemplet med odlingspionjären Svante Snell ("Och se"), men en underförstådd uppmaning till läsaren kan ändå anas. Sammantaget bidrar denna stil till intryck av sceniskhet trots en diegetisk ram.⁴³

Även de lite längre skräckberättelserna bör kunna uppfattas som inslag i en bestämd folkhemsretorik. De stärker reporterns etos och ger utrymme för blinkningar i samförstånd till en underförstådd värdegemenskap med den tilltänkta läsaren.

Narrativ inlevelse oftast grundad på fakta

Som jag har visat är det vanligaste perspektivet i reportageserien inte primärt knutet till karaktärer som upplever något utan till ett konstruerat "samförståndsperspektiv", där läsaren via berättarrösten bjuds in att dela värderingar och attityder med den upplevande eller den berättande reportern.

Om vi i stället koncentrerar oss på narrativ inlevelse med någon annan än reportern blir det tydligt att sådan uppstår som en följd av samförståndsperspektivet. När en läsare genom tilltalet väl känner

sig inkluderad och införstådd med premisserna i en anekdot eller ett scenario kan regissören erbjuda inlevelse via den upplevande reportern på plats (begreppet *intressefokus*) eller via berättarrösten. Ett exempel på både och kommer från reportaget om tullens arbete. Den upplevande reportern färdas mellan byar norr om polcirkeln tillsammans med en tulltjänsteman. Efter en längre naturbeskrivning fortsätter texten:

I det perspektivet ser man landskapet på ett annat sätt, låt oss säga med gränsöveruppsyningsman Granbergs skarpa blick. Och den ser i första hand hur stenkastnära finska sidan på otaliga ställen är, hur lång bevakningssträckan i dalen är och hur ont om personal man har. 40 mil ska tullen hålla ett öga på, till nordligaste fasta bevakningspunkten Karesuando; det betyder 147 tullmän utspritsade på cirka 55 platser – eller på sina håll en rätt orimlig situation.

Man kan ta byn Pello, den kanske mest utsatte punkten på hela sträckan. Mitt för Pello ligger en holme, och på den finns en handelsbod. Varorna kan med andra ord föras legalt, i stort sett över till holmen. Att under sådana omständigheter dämna upp i smuggelströmmen över till andra sidan är nästan ogörligt utan en bra tilltagen patrullstyrka, och det har man inte. Man har fem man, och det är laga överfartsställe här. 18.400 personer passerade i den legala trafiken nu i juli, och ännu i september var det 10.000 plus ett par tusen motorfordon. Allt det där skall kontrolleras, det drar tre man i full tjänstgöring. En av karlarna måste vara ledig – återstår ett stycke tullare som har att klara av holmen och mer därtill. 4 man i ständig smuggelpatrulleringstjänst är vad man anser sig behöva om det hela skall fungera effektivt.

Den frodige gränsöveruppsyningsman Wallo i Revonsari sitter i ett liknande läge: mycket silar genom tullens nät, så glest som det är. [...] Med andra ord: förstärkning av bevakningsläget i Tornedalen är högst önskvärd om inte samma situation skall uppstå i år som i fjol. (28/10)

Avsnittet inleds med att den upplevande reportern på

plats reflekterar över vad hon ser och hur hon skulle kunna tolka sin syn med Granbergs "blick". Reflektionen övergår i berättarens inbjudan till läsaren att ta del av gränsöveruppsyningsmannens perspektiv på landskapet. Det rör sig dock inte om en känslomässig inlevelse utan en inblick i de två tullchefernas (Granbergs och Wallos) arbetsförhållanden. Ett urval av sifferunderlag och faktiska omständigheter presenteras tillsammans med berättarens slutkommentar om vad som är "högst önskvärt" för att tullpersonalen ska kunna utföra sitt arbete. En viss narrativ inlevelse uppstår, men den är ytlig och mer grundad på sakförhållanden än på förmedlade känslor.

För den läsare som känner igen sig i Bangs kåserande stil stärks det inkluderande bandet genom metaforiska ordlekar som "stenkastnära", att tullmännen är "utspritsade" och att "mycket silar genom tullens nät, så glest som det är." "Man" används i två betydelser, först genom att inkludera läsaren med berättaren ("Man kan ta byn Pello") och sedan genom att syfta på tullen i Karesuando ("Man har fem man"). Vi kan i citatet också känna igen en metaforisk miniscen (att Wallo "sitter i ett liknande läge"). Sammantaget blir den narrativa inlevelsen ett av verktygen när regissören förmedlar hur en myndighet, tullen, har "problem" som med hjälp av rätt "lösning" (en redan inköpt "radiobil", mer personal och önskedrömmen om ett nytt tullhus) skulle kunna åtgärdas så att resultatet kommer de laglydiga norrbottningarna till godo. Än en gång, alltså, ett mönster som stämmer med slutsatserna i *Nittonhundrafemtiofem*.

I reportaget från den 10 november besöker den upplevande reportern Norrbottens landshövding Oscar Lövgren, som vårdas på sanatorium. Han uppges vara "krasslig men okuvlig. Från sitt sjukrum på Sandträskis sanatorium, där han vistats ett par månader redan, *håller han ett öga på sitt län*: inte så sällan kommer länsstyrelsens herrar *uppååkande med problem i portfölj*." På nytt serveras läsaren en sorts fantiserad miniscen (se mina kursiveringar) kryddad med allitteration och assonans ("problem" och "portfölj"), samtidigt som berättaren både tar ner landshövdingen på jorden (han är "krasslig") och visar beundran ("men okuvlig"). Regissören erbjuder också läsaren att dela landshövdingens efferenta per-

spektiv, diegetiskt filtrerat genom den berättande reportern. Detta perspektiv ligger sedan kvar när flera regionala "samhällsproblem" presenteras tillsammans med de "lösningar" som landshövdingen tänker sig vad gäller arbetslöshet och samtidigt arbetskraftsöverskott, förbättrad infrastruktur och hur Norrbottens naturtillgångar bäst tas till vara. Liksom tidigare uppstår en ytlig narrativ inlevelse genom urvalet, genom att information i olika sakfrågor återges så att läsaren förstår vilka problem landshövdingen ställs inför.

I reportaget från den 1 november återkommer ett internt men ytligt myndighetsperspektiv, nu tillhörande lokala politiker liksom en källarmästare som flitigt arbetar med att lösa logistiska problem i anslutning till turistanstormningen i samband med det kommande sommar-OS i Helsingfors. Ytterligare ett exempel är hur bildningsförbund liksom lokala eldsjälar i Västerbotten försöker få fler västerbottningar intresserade av att läsa böcker (30/11).

Vid flera tillfällen tas en samhällsfråga upp ur ett samtidigt myndighets- och individperspektiv, i båda fallen huvudsakligen inom en diegetisk ram. Så är fallet i reportaget från den 4 november, om hur myndigheter och medicinsk personal i Norrbotten har varit framgångsrika i kampen mot tuberkulos, bland annat genom att förbättra bostadsstandarden och erbjuda sjukhusvård till fler än tidigare. På individnivå återges med ett efferent inifrånperspektiv: "Syster Alma minns från sin barndom byar *där snart sagt* varje gård var smittad, *där snart sagt* hela familjer låg och dog ut; i hennes granngård upptäcktes inte öppen tbc hos mamman förrän fyra barn dött." Läsaren ges här möjlighet att föreställa sig vad syster Alma minns. Stilgreppen anaför tillsammans med stegring (kursiverade av mig) ger känslomässigt eftertryck åt minnet.

På ett annat ställe utbrister berättaren:

Och vad gör man med de kvinnliga utskrivna som har stugan hemma full med ungar, som – laestadianismen! – hamnar i barnsäng och därmed eventuellt i återfallsstatistiken så snart det går och som ofta har att streta för familjen i ett hem som är norrländskt i gammal mening, med golvdrag och obekvämlighet, med vattenbärning och djur

i ladugården? (Även om det fall väl är ett unikum som doktor Sandler kan berätta om, gården där man var så snål och rädd om hästen så frun fick gå för plogen!) Där fällde doktor Helleberg ett ord med adress till både landsting och kommuner:

Det är på sitt sätt hårdast för kvinnorna. Likaväl som man satsar pengar på omskolning av manlig arbetskraft och yrkesutbildning åt ungdomen bör man satsa på bättre kök för husmödrarna. När det nu av skilda skäl är svårt för dem att få hemhjälp. (4/11)

I citatet kränger konstruktionen än hit, än dit mellan olika perspektiv och infallsvinklar. Å ena sidan förmedlas myndigheternas maktlöshet ("Och vad gör man med"), varpå laestadianismen anklagas med ett utropstecken som tycks ljuda av den berättande reporterns medkännande suck: stackars sociala myndigheter! Å andra sidan erbjuds läsaren att dela berättarens narrativa medkänsla med de kvinnor som skrivits ut efter vård ("hamnar i barnsäng", "har att streta för", "golvdrag och obekvämlighet") samtidigt som en viss inlevelse förmedlas med kvinnorna. Informationen inom parentes blir till en skröna som både bjuder in läsaren till ett distanserande skratt (tänk så märkligt vissa norrlänningar kan bete sig) och erbjuder narrativ medkänsla med den omnämnda kvinnan. Den sistnämnda effekten förstärks av kommentaren från "doktor Helleberg".

"Man" tycks här stå för "det goda samhället", som uppmanas att, i den sociala ingenjörskonstens namn, inte glömma bort husmödrarna. Två källor, doktorerna Helleberg och Sandler, verkar ligga till grund för framställningen, som dock i praktiken aldrig lämnar berättarens röst. Och ändå förmedlar särskilt den inledande retoriska frågan intrycket av karaktärer som upplever något. Återigen har regissören skapat en illusion av sceniskhet.

I reportaget från den 4 november är reportern nöjd med vad myndigheterna redan har åstadkommit i form av ett fysiskt folkhem i modernitetens namn, med särskild förtur för familjer där någon har eller har haft tbc:

Och Överkalix kommun har tagit ett resolut tag i bostadsfrågan. Då bodde man trångt, kallt och

ruffigt i rum och kök. Nu sitter man i tvåplanshus, rymligt, ljust, med elektrisk spis, inbyggt badkar och barnkammare. Och kommunen håller på att skola om karlen till elektriker. Den villan på Kalix-älvens strandslänt kan stå som ett Norrbottensmonument så gott som något.

Notera hur kommunen personifieras till ett agerande subjekt som metaforiskt "tagit ett resolut tag" och skolar om mannen i familjen.

För fullständighetens skull vill jag nämna att det på enstaka ställen förekommer generaliseringar som direkt motverkar narrativ inlevelse och medkänsla, till exempel när det gäller norrlänningars påstådda misstänksamhet mot frukt. I Västerbotten beskriver Bang hur en landshövding på 1930-talet ilsknade till: "Det var då som hövdingen Rosén blev ond och satte iväg ut i länet med experter, som höll föredrag och bildade föreningar." De ironiska vändningarna ("blev ond", "satte iväg") gör en anekdot av hur denna "hövding" bidrog till att 37 000 äppelträd planterades under en tioårsperiod för att lära länsinvånarna att äta frukt och på så vis slippa skörbjugg. Men det dröjde innan vändpunkten kom, berättar "rektor G. Malmros" för reportern, som får skrattarna på sin sida genom att konstatera: "Till en början visade det sig lättare att få västerbottningen att odla grönsaker än att spisa dem".

Ett annat exempel: "Och till vuxen ålder hunna norrbottningar svärmar inte för ordnat heltidsjobb över huvud taget: man är van att rå sig själv, att arbeta i skogen de årstider och dygnstider som passar en bäst. Skogsbolagens tidigare personalpolitik var ju heller inte riktigt ägnad att skapa klockartro till väl-signelsen med arbetsdisciplin." (10/11) Berättarens kommentarer är här laddade med ett bildspråk som skickar ironiska slängar i form av litoteser (underdrifter) både mot norrbottningar i allmänhet och skogsbolagen ("svärmar inte för" respektive "inte riktigt ägnad att skapa klockartro"). Här får den ironi, som ska fungera inkluderande för läsaren, en distanserande funktion gentemot dem som texten pekar ut.

I andra delen av den första meningen förmedlas via reflektorisering illusionen av en sorts allmän mening, som fortfarande rymmer en generalisering

Tornedalen mörk fläck i statistiken, även ingen gräns för the-baciller

Norrländ är som bekant skogar och malm och rikets råvarureservoar. Och väldiga vidder och vida vyer och folkets envetna segrar över ödslighet och avstånd och köld. Och sturskhet på botten av ett uppslammat mindervärdeskomplex.

Ja, Men flänger man — på vägar som guhjärpe är sju resor bättre än de mellanensvenska — från "söder" till norr, från Älvsbyn till Gällivare, från Övertälja till Tornedalen, så kan man komma i tillfälle att kartlägga en annan seger — den ut mänsklig svårpunkt kanske största. Man hinner inte säga Norrland förrän det talar om naturtillgångar. Ett av de mest imponerande kapitlen i Norrlandens moderna historia är strävandet att hindra den svåraste norrländska folksjukdomen från att decimera de mänskliga naturtillgångarna.

Ordet lungso stuket

Man kan säga att det lyckats. På Sandträskas sanatorium några mil bortom Boden — nummer två i storleksordning i landet efter Söderby — sitter doktor Gösta Helleberg som chefläkare sedan 1947; i Älvsbyns centraldispensär har doktor Erik Sandler haft ledningen i sju år över ett distrikt som sträcker sig från västbottniska gränsen till Suolita. Båda ger samma bild, som kan sammanfattas i det redan gjorda enkla konstaterandet att utvecklingen i Sveriges hälsodåd dröjs län varit mer markerat gynnsam än någon annanstans i landet; att ordet lungso för åtskillig tid sedan är strukturerat ur den folkliga vokabulären och begreppsvidden.

Siffror talar för det man måhända i dag som är är dödlighetsprocenten i Norrbotten en tiendedel mot vad den var på 10-talet; man ligger i stort sett inte sämre till än de övriga st. I Norrlandslänen och går med bestämda steg mot en nivellerung med landets sydligare delar. Den senaste statistiken gäller 1950. Då hade Norrbotten vid centraldispensären inregistrerade 2.805 lungsjuka; 76 avled på en medellivslängd av 230,374 personer. Dödligheten var för hela landet 0,32 promille och för Norrbotten inte högre än 0,32, eller på mänskligt språk: av 100.000 invånare dog 32 i lungsjuka. Både Västerbottens och Jämtlands län var en härsman ställe — och Luleådistrik-

tet pressade ned siffran till 0,20 promille! Sanatoriefunktionen betyder vidare. För fyra år sedan hade man 650 platser, fördelade på fem sanatorier och ett antal sjukstugor. Nu har man bara två sanatorier kvar, och där är ingen utbildning; på Sandträsk står två avdelningar tomma av sköterskebrist, men det går bra ändå, sjukhuset tar 350 patienter, men har just nu 296.

Höjd levnadsstandard över huvud taget. Bättre bostäder. Rikshaltigare kost. Utbyggnad kommunikationer. Andrad folksig attityd mot sjukdom och sjukvården. Calmettevaccinering, skumbildning, nya medicinska hjälpmedel av andra slag. Orsakskomplexet bakom den brutalt fallande kurvan är ju stort och sammansatt (bl. a. av sågillikhet sega dispensärsköterskors främst på mångmåls tjänsteresor). Och vad som uppstått är inte minst en lokalisering av de geografiska the-härdar som återstår. Fjällvärlden går i stort sett fri, kustbygderna är också ganska skonsade; det är skogsbilarna och gruvmärkena som dispensärerna har starkast kännning med, arbetsfält där folk endast flyttat här, ändels arbetar under hälsosamtigt hårdföra förhållanden.

Tornedalingar söker ej läkare

Och så Tornedalen. Tornedalingen sin svensk-finska älv har — dessa värre — en egen uppsyn även det här avseendet och där avsevärt ned Norrbottenstatistiken; där är dödlighetsprocenten 0,06 promille, eller tre gånger så stor som landets medeltal. Förlaringen är både geografisk och psykologisk. En älv är ingen gräns för baciller, den finns ibland en sig över inte minst med kvinnorna som tornedalingarna tar till åkta. De dåliga kommunikationerna spelar sin givna roll. Och där till kommer den tornedalska tjurskalligheten; där mer än någon annanstans är den inställningen kvar att man inte söker doktorn förrän man direkt spottar blod.

Och i övrigt? Naturligtvis hålls rester av den attityden ännu vid liv även på andra håll. Gällivare jätteläggarna med sin vitt spridda och behandla västlänsländska skäddning är föga lättarbetad. Där styr Moses gammaltestamentligt över

Två av dem som har ansvaret för Norrbottens hälsodåd: dr Erik Sandler vid centraldispensären i Älvsbyn och dispensärsköterskan syster Alma i Övertälja.

Men. Man hamnar på sanatorium — och man vill dö från så fort som möjligt. De nya medicinska hjälpmedlen förkortar värdetiden avsevärt, men patienterna känner sig friska och går på sina ben utan feber, det är svårt att hålla dem kvar. Det är rimligt och mänskligt, men det pekar på ett problem som de ansvariga läkarna är starkt medvetna om. Nedgångskurvan för lungtuberkulos är en sak, återfallskurvan är en annan, och den är man inte lika nöjd med. Man skulle i större utsträckning vilja utnyttja vinsten i vårdplatser till att förlänga värdetiden för att slippa onödiga återfall, men det stränder i många fall på den mänskliga patientfaktorn. Husdörren vill hem till stuga och unga, huseldern till familjeförsörjning och arbete. — Men till normalt liv över huvud taget.

Och där stöter man på specifika och icke lättbemästrade Norrbottensproblem. På snart sagt flertalet håll ute i socknar, byar och byar finns inget annat karlgår än skogsarbete, vägarbete, arbete på vresiga tugar. Den sortens heldagsjobb är ingenting för en lungkonvalescent. Landstinget har tagit aktionsvärda krafttag för omskolning och yrkesutbildning, bl. a. genom Älvsbyns skola för elektriker och Kalix yrkeskola, men man har att tampa med problemet med dem som är för gamla och dem som det inte går att flytta från gård och grund. Och man har med norrbottningar att göra! Som doktor Sandler i Älvsbyn säger:

— Slicka en norrbottning söder ut på mindre hårt arbete än det han i kalmyndigheterna på sina håll handhar fallen med den brist på fantasier som kallas ekonomiskt sinne. Man kommer in i en stuga i en liten ved söder ut i Gällivare kommun. Sex pepparkaksmånga unga kryller omkring, de ser så där trötta, jämsgammala, ut som unga gör i barnsliga familjer. Huset är raptat och ser hyfsat ut utifrån, men där är hälsosamtligt kallt om det inte tvårelas dygnet runt, och mamman har haft myndighetskrångel med veden. Man drar ensam fram barnskåpen på pension, kommununderskjöld och barnbidrag; till nu har hon fått köpa ved för matpengarna, nu får hon den gratis, men summan har inte återställt. Man hör utan kommentar på hennes beaktat resmålsskildring av tvärt bemötande från de bestämmande, men De lungsjukas riksförbunds man, som är i sällskap, gör juoke sammanledes. En sak är att det kan vara svårt att ordna bättre bostad, säger han, men de skall inte vara otidiga när folk begär hjälp som de tydligen har rätt att få.

Eller ta ett annat hem i en annan by, om nu hem kan vara ordet. En skrikmager mamma, en sjukskriven karl, lungkonvalescent, och två barnungar, skavföttes i en säng i ett kök på 4x4. Man har fyra grader varmt på mornarna, och källaren under huset har rasat ihop, det drar tappert. Själen är i sådant skick att det inte går att baka på den. man får köpa även bröd

Reportern följer både med en cyklande distriktssköterska i flera mil i snöstorm och en bilåkande läkare på hembesök i norrbottniska stugor där nöden är stor: "En skrikmager mamma, en sjukskriven karl, lungkonvalescent, och två barnungar, skavföttes i en säng i ett kök på 4x4. Man har fyra grader varmt om mornarna, och källaren under huset har rasat ihop, det drar tappert."

men med delvis positiva förtecken. Denna passage skulle kunna inkludera såväl norrbottningars självuppfattning som den berättande reporterns och hennes läsares åsikt, samtidigt som måltavlan har förskjutits från norrlänningar till skogsbolagen. Därmed nyanseras distanseringen.

I ett av reportagen förbinds landskapet med ett påstått norrländskt folkkyr: "Norrland är som bekant skogar och malm och rikets råvarureservoar. Och väldiga vidder och vida vyer och folkets envetna segrar över ödslighet och avstånd och köld. Och sturskhet på botten av ett uppslammat mindervärdeskomplex." (4/11, notera allitterationen och assonansen, kursiverade av mig.) Beskrivningen påminner

inledningsvis om en turistkliché som mot slutet övergår i en mer negativt laddad schablon. Sammantaget är dock reportageseriens generaliseringar främst vänligt exotiserande och framträder som tydligast då "det norrländska" ställs i kontrast till en diskursiv bild av "folkhemmet" och dess olika komponenter.

Narrativ medkänsla främst med kvinnor

Narrativ medkänsla är inte särskilt vanlig i "Bang i Norrland". Där sådan visar sig är den främst kopplad till fattiga kvinnors livssituation samt till den enda kvinnliga yrkesutövare som artikelserien lyfter fram: distriktssköterskan syster Göta. Den upplevande

reportern följer med henne under arbetsdagen på cykel och det afferenta perspektet följer i sin tur den besökande reporterns blick:

Syster tittar in *till* en tålig gammal karl, som ligger i fällbänken med tbc, och *till* ett par, där en 65 års man pysslar som en riktig sjuksköterska själv med den 82-åriga hustrun som fått hjärnblödning. Det blir ett *auktoritativt* råd om vädring och skötsel åt den ene gubben, ett fint beröm till den andre, *sakliga* tröstens ord åt gumman med värken i nacken. Syster tittar på vaccinerings på barnungar, kontrollerar att det sjunker som det skall i vitaminpillerburkarna, ger sprutor och tar blodprov, *dundrar* med *vänlig bestämdhet* om att blekfeta ungar inte skall leva på gröt och sparrisbleka skall ut i luften. (15/11, mina kursiveringar.)

En ytlig medkänsla förmedlas med de omnämnda patienterna och den vårdande maken, samtidigt som syster Göta beskrivs med medkänsla, uppfattad som sympati. Hon framställs som (kvinnligt) vårdande och på samma gång som professionell i sin yrkesroll, som någon som har självförtroende och är van att bli åtlydd (se mina kursiveringar). En stegring finns i den sista meningen och en anaför ("till") samt alliteration av "sj" i den första meningen.

Den narrativa sympatin övergår i direkt medkänsla när den berättande reportern räknar upp hur syster Götas arbetsdag blir 11 timmar utan "ordnad mat", med 14 hembesök och 25 kilometers cykling, varav cykeln måste "släpas och dras" på vissa sträckor. Uppräkning varvas sedan med kommentarer:

Och, som hon säger, det går väl an nu vid mina 29 år, men rår man med det här när man är 59? En sjuksköterskeväska *hör till pjäsen också*, på ett par tre kilo som *ska kånkas* mil efter mil. Och en jäktfaktor. Bussförbindelserna är inte särskilt täta, det gäller att passa kvällsbussen hemåt stan, hon får jakta och *ta det otroligt kort* i de sista gårdarna om hon inte skall hamna i läget att missa bussen och *sparka sig* 16 kilometer in till stan {---} Och så är det kläderna. Det finns ingen gräns för vad sköterskorna får palta på sig när det är som värst.

Syster Göta är en fullt naturlig kvinnlig person, det händer att hon tycker den detaljen är besvärligast, i synnerhet vid sjukbesök i stans elegantare miljöer. Och det är under inga omständigheter förenligt med sköterskekårens värdighet att de skall fara omkring på vägarna uppstoppade och påpaltade och droppnästa, att inte tala om all tidsspillan som blir på att plocka av och på sig vid besöken. (15/11, mina kursiveringar.)

Här går det inte att ta miste på hur den berättande reportern ömmar för syster Göta. Det märks genom den inledande retoriska frågan samt hur flera av arbetsvillkoren beskrivs (den tunga väskan, den dåliga bussförbindelsen som leder tills stress, de otypliga kläderna). Lägg för övrigt märke till hur passagen förefaller att bygga på en intervju där både fakta och syster Götas känslor har bakats in i berättarens framställning, tillsammans med ett kvardröjande "mina" på första raden. En viss narrativ inlevelse förmedlas i uttryck som "det går väl an", "men rår man med det", "det gäller att passa kvällsbussen", "den detaljen är besvärligast". Ett sådant antytt efferent perspektiv smälter dock samman med berättarens kommentarer och ironiska vändningar (kursiverade av mig).

Läsaren förutsätts bli engagerad för syster Götas sak, varpå berättaren längre fram i texten anknyter till en motion som lagts fram i Västernorrlands landsting av "doktor Sigrid Nygren". Hon vill att distriktssköterskorna, precis som länets distriktsläkare, ska få ersättning för resor i tjänsten med egen bil. Detta är det enda reportaget i Norrlandsserien där den berättande reportern förvandlas till opinionsjournalist. Hon ställer sig bakom läkarens krav och driver frågan med engagemang, empati och med satirisk udd mot landstinget, som inget gör åt saken.

Även patienterna fångar den upplevande reporterns medkänsla, understruken av assonans och alliteration (se mina kursiveringar): "Och vad det betyder för dessa mammor med distriktssköterskans besök har en tätortsbo nästan svårt att formulera, där de sitter med få grannar och *långa vägar* till allting och *ängslan* för *mångahanda*." (15/11)

I reportaget om kampen mot tuberkulos upptas ett stort utrymme av information om hur lyckosamma myndigheterna har varit med att få ned sjuktalen. Men

berättaren noterar också att i Tornedalen går utvecklingen åt fel håll. Den upplevande reportern följer med en läkare på flera hembesök i Gällivare. Narrativ inlevelse förmedlas med en sexbarnsmamma, vars man vistas på sanatorium och som måste köpa ved för familjens matpengar. Vid ytterligare ett hembesök noterar berättaren:

Eller ta ett annat hem i en annan by, om nu hem kan vara ordet. En skrikmager mamma, en sjukskriven karl, lungkonvalescent och två barnungar, skavfötters i en säng i ett kök på 4 x 4. Man har fyra grader varmt på mornarna, och källaren under huset har rasat ihop, det drar tappert. Spisen är i sådant skick att det inte går att baka på den, man får även köpa bröd på de knappa 200 kr. (4/11)

Tonen är huvudsakligen nyktert konstaterande, även om den Bangska stilen tycks kräva en och annan ironisk formulering ("skrikmager", "drar tappert"). Men det är ingen tvekan om att reportern på plats lider med kvinnan i hennes livssituation, vilket stilfigurer ger accent åt (upprepningarna i den första meningen, stegringen i den andra).

Man kan vidare notera att kvinnan kallas "mamma", någon som tillskrivs föräldraansvar, medan mannen dels med distans omnämns som "karl", dels passiviseras genom att uppges vara "sjukskriven" och "konvalescent". Visserligen förstår vi att han har tbc, men de tre benämningarna, som med ett "och" binds ihop med "två barnungar", understryker ändå att han, tillsammans med barnen, blir kvinnans ansvar eller börda. Sammantaget är det kvinnor, starka kvinnor som syster Göta och kämpande mammor, som i reportageserien skildras med en blandning av beundran, sympati och medkänsla.

Slutsatser och diskussion

Med hjälp av ironi, stilfigurer som allitteration, associans och stegring samt episoder återberättade i anekdotform (dramatisering genom berättbarhet) knyter berättaren i "Bang i Norrland" till sig sina läsare i 1950-talets Sverige. Mimetisk framställning är inte lika vanligt som i Bangs mest kända utrikesreportage, där fokus på "stora ögonblick" styr narrativi-

teten. I stället använder regissören en sorts metaforiska miniscener, att likna vid utbyggt bildspråk, för att dramatisera framställningen inom en diegetisk ram. Miniscenerna illustrerar de samhällsfrågor som berättaren diskuterar med underlag från ett antal namngivna och anonyma källor. På samma sätt blir enskilda människor representanter för instanser eller grupper som agerar i eller berörs av de diskuterade frågorna.

Valet av källor återspeglar ett klassamhälle genom att högre samhällsföreträdare, tillsammans med den berättande reportern, får stå för artikelseriens problemformuleringar. Dessa "elitkällor" förses med kompletta namn medan i synnerhet icke yrkesarbetande kvinnor (hustrur, flerbarnsmammor) omnämns men förblir anonyma.⁴⁴ Samtidigt framställs de senare som strävsamma samhällsmedborgare. Däremellan återfinns vardagshjältar som syster Göta och odlingspi-onjären Svante Snell. Britt Hulténs omdöme efter att hon undersökt 1930-talets svenska sociala reportage, från första fasen av folkhemsperioden, är tillämplbart och pekar på en kontinuitet bakåt i tiden i vissa av de grundläggande värderingarna: "De dygdiga människorna upphöjs till tidens ideal, var och en stretrar vidare i sin sociala klass [...]"⁴⁵

Under 1930-talet följde en annan svensk reporter, Lubbe Nordström, provinsialläkare runt om i Sverige för att granska den låga bostadsstandarden och bristen på hygien (radiodokumentären och boken *Lort-Sverige* från 1938). Även här syns folkhemsk ideal. I en essä om Nordströms reportageresa finner Ola Larsmo ett socialt patos blandat med inslag av rastänkande (Nordström skiljer mellan "nordiska, germanska rasytyper" och andra "typer", till exempel "lappar") men framför allt en stark framtidsoptimism: "Men Lubbe och hans intervjuoffer tyckte sig för det mesta ha svaren på hur all denna fattigdom skulle byggas bort: centralvärme, rinnande vatten, funkisvillor, kort sagt hygien."⁴⁶ Makarna Myrdals renlighetsiver kan anas, precis som i Bangs norrländska reportage. En annan likhet med serien från 1951 är hur Nordström poängterar skillnader mellan (en upplyst) stad och (ett underutvecklat) land. Inte minst pekar Larsmo på hur entusiastisk Nordström är för visionen från 1930 års Stockholmsutställning: "att visa allmänheten en

bild av det nya, moderna och framgångsrika Sverige som höll på att växa fram [...] Och vad är då sinnebilden för denna nya, urbana frihet? 'Stockholm!'"⁴⁷

Ett återkommande stilgrepp i "Bang i Norrland" är reflektorisering av en sorts "allmän mening", som här inte i första hand representerar åsikter i reportagemiljöerna utan i stället värderingar som läsaren antas dela med reportern. På så vis skapas ett "folkhems-vi", vars inkluderande tilltal blir den grundläggande retoriska strategin i texterna. Via denna form av tilltal kan sedan narrativ inlevelse och narrativ medkänsla förmedlas.

Å ena sidan erbjuds vi att dela ett efferent inifrån-perspektiv med i första hand kvinnor. Hit hör syster Göta och syster Alma liksom anonyma, kämpande lantarbetarhustrur och flerbarnsmammor. Perspektivet är då av emotionell karaktär, och sammanfaller med narrativ medkänsla, men fördjupas aldrig. Å andra sidan erbjuds vi att se olika samhällsföreteelser ur ett antal "elitpersoners" perspektiv, till exempel en landshövding eller en tullchefs. Dessa perspektiv är mer grundade på ett urval av faktiska omständigheter i lokala och regionala frågor än på känslor. Flera myndighetspersoner på lägre nivåer finns också med i reportagen, främst som källor eller aktörer i periferin.

Genomgående i artikelserien beskriver berättaren samhällsproblem som redan har fått sin lösning eller som ännu väntar på lämpliga åtgärder. Detta stämmer väl med iakttagelserna i *Nittonhundrafemtiofem* om mönster i svenska tidningars rapportering vid mitten av 1950-talet. I ett kapitel i antologin kommenterar Tom Olsson hur journalister var med om att utforma folkhemmets "sociala horisonter (inom vilka de sociala problemen etableras), tematisera det sociala livet (gemenskap kontra isolering etc) och anvisa de föredömliga handlingarna (byggande, idoghet, finurlighet, samverkan)." Vidare att "medierna, d v s tidningarna och radion, som ingen annan institution förenade eliten med folket."⁴⁸

I "Bang i Norrland" består denna elit av tullen, polisen, sjukvården, sociala myndigheter, de båda landshövdingarna, en rektor, en ABF-konsulent, bibliotekarier, en odlare och en lantmätare som uppges ha kontroll över situationen; skydda från faror; garantera ordning och reda; öka välfärden genom att förbättra

hälsan, förbättra bildningen och planera för hur de norrländska samhällena ska kunna växa och utvecklas. (Undantaget är när landstinget i Västernorrland inte låter distriktssköterskor använda bil i tjänsten.) Här möter vi med andra ord ett mönster uppbyggt på generaliseringar, även om dessa oftast inte ringar in det "typiska" hos olika grupper av människor. I stället rör det sig främst om implicita generaliseringar som genererar en idealbild av "det goda samhället" och dess medborgare.

Det narrativa engagemanget i reportageserien innebär därmed i första hand ett konstruerat samförstånd som inkluderar läsaren och dels består av medkänsla med dem som är drabbade av sjukdom och fattigdom, dels visar samhällsfrågor ur ett lika idealiserat som gemensamt myndighets- och medborgarperspektiv.

Frågan är var Norrland passar in i detta perspektiv och detta folkhem. Är landsdelen inkluderad eller exkluderad i den konstruerade gemenskapen med läsarna? I den diskursiva bild som växer fram märks en underförstådd men återkommande exotisering. Denna tar sig flera uttryck. Där berättaren blir empatisk förmedlas inlevelse eller medkänsla med enskilda eller grupper av norrlänningar. Men där berättaren blir ironisk antas hennes dåtida läsare, huvudsakligen från en borgerlig medelklass i Stockholm, le *åt* inte *med* de norrlänningar som för tillfället beskrivs. Blicken blir afferent och läsaren erbjuds att ställa sig sida vid sida med en reporter som i första hand är iakttagande.

I en dagboksanteckning, skriven inför reportageresan till Norrland, formulerar Bang det som att hon ska på turné: "Nu ska jag ut och turnera i Norrland i tre veckor på reportage och sen till England fram till jul."⁴⁹ Vid den här tiden har Bang blivit vad Lundgren kallar en "flygande reporter" med världen som sin scen. Nu sticker hon alltså emellan med en "turné" till Sveriges tre nordligaste län. Hon gästspelar och är följaktligen inte på sin egen eller sina läsares hemmaplan. En sådan utgångspunkt skulle kunna förklara den distans som bitvis kan märkas i reporterhållningen men också intrycket av att norrlänningar är annorlunda, främmande.

Här kan det vara intressant att jämföra med Gunnar Elvessons formulering om de västerländska reportrar

som under en period av 1800-talet gärna reste till fattiga delar av världen och då såg sig som "resenären i de fattigas oupptäckta". Fortfarande under 1970-talet, när Elveson arbetade med en avhandling om sociala reportage, menade han att den attityden levde kvar hos en del "i-landsresenärer i u-landsslummen. Även de ter sig som filantropiska iakttagare".⁵⁰ Är det inte just en sådan "filantropisk iakttagare" vi möter i Bang – i den exotiserande ironin, blandad med en iver att få norrlänningar att acceptera myndigheters hjälpende hand?

Redan vissa av reportageseriens ämnesval ger en bild av att människor i Norrland måste uppfostras till att äta frukt, sköta sin hygien och läsa böcker. Bilden rymmer sympati, men samtidigt distans. Vidare inleds de åtta reportagen med skildringen av tullens arbete, en text som blir till anslag för hela reportageserien. Här får anekdoter om märkligheter och udda existenser en framträdande plats, tillsammans med de rådiga poliser och tulltjänstemän som vaktar normalitetens gränser. Seriens sista reportage handlar om skåningar i Norrland med vinkeln att dessa konstigt nog trivs bra, trots att de befinner sig långt från Skåne och (underförstått) även från medelklassläsarna i Stockholm. Därmed ramar regissören in "Bang i Norrland" med ett raster som gör norrlänningar till föremål för "folkhemmets" välfärdsförbättrande insatser men inte inkluderar dem i det "vi" där reportern och hennes läsekrets ingår.

Noter

- Modellen har hämtats från Aare 2021: 15–23.
- Ekecrantz 1995: 37.
- Ekecrantz, Olsson och Pollack 1995: 23 och Olsson 1995b: 256–267.
- Ekecrantz 1995: 43–44 och Olsson 1995a: 130–136.
- Ekecrantz 1995: 37.
- Olsson 1995a: 130.
- Ekecrantz, Olsson och Pollack 1995: 24–25.
- Ibid.: 25–26.
- Olsson 1995b: 259 ff.
- Ekecrantz 1995: 42.
- Olsson 1995b: 258.
- Conboy 2007: 10 ff.
- Nerman 1973: 18–20 och 32–43.
- Uppgifterna i stycket är hämtade från Alving och Alving 2009: 7–9.
- Se Elveson 1979: 15, Hultén, L. J. 1990: 52–55, Bech-Karlsen 2000: 216–217, Renner 2020: 470–471 och Aare 2021: 9–10. Vissa definitioner anger att ett reportage måste bygga på och återge en reporters egna upplevelser, något som utesluter många texter inom amerikansk new journalism eftersom dessa rymmer scener som har rekonstruerat vad reportern fått veta genom intervjuer. Det kan därför vara klokt att begränsa en definition till reportagetextens form, som måste rymma inslag av berättande och scenisk karaktär.
- Lundgren 2002: 191.
- Ibid.: 9. Avhandlingen tecknar bilden av hur kvinnliga reportrar, från och med 1930-talet, gör intåg på svenska tidsningsredaktioner. I centrum står Barbro Alving, Maud Adlercreutz och Astrid Ljunggren, varav Bang ägnas störst utrymme.
- Ibid.: 228–229, 192, 217 och 226.
- Aare 2021.
- Cohn 1983: 143. Uppdelningen i ett berättande jag och ett upplevande jag kommer ursprungligen från Leo Spitzer, i en essä från 1922 om Marcel Proust.
- Jag använder dessa begrepp med samma innebörd som Wayne C. Booth, när han talar om showing respektive telling se Booth, W. C. 1983: 40, 50 och 94. Det var Gérard Genette som kom att återinföra Platons begrepp mimesis och diegesis för två framställningsformer, se Genette 1980: 162–166. Diegesis innebär att någon berättar något för någon. Då märks en tydlig berättare, som tycks vända sig direkt till sin publik. Mimesis avser att härma, imitera. Att direkt imitera människors handlingar, utan att återberätta dem med ord, kan ske i former som film eller drama. I den bemärkelsen är ingen text mimetisk, påpekar Genette. En författare kan dock skriva på ett sätt som efterliknar en direkt imitation. Detta sker då i form av "scener" med handling och dialog. Genette, liksom även Seymour Chatman, föredrar att beskriva förhållandet mellan diegesis och mimesis som ett spänningsförhållande mellan maximal och minimal synlighet för berättaren, se Genette 1980: 162–166, och Chatman 1978: 196–262. Jag väljer alltså att något förenklat använda mimetisk och diegetisk framställning som beteckning för två framställningsformer.
- Teoretiskt grundar regissörsbegreppet sig på en kombination av strukturalistiska och retoriska perspektiv, med impulsgivare som Seymour Chatman, Wayne C. Booth, Kenneth Burke och Bengt Nerman, se Aare 2021: 93–106.
- I en textanalys är det bara resultatet av regissörens val som kan avläsas, det vill säga i praktiken textens regi. Jag väljer dock att personifiera regin till en regissör, men vill understryka att jag då inte syftar på den fysiska reportern utan på en strukturerande egenskap inbyggd i texten.

- 24 Begreppen har myntats av Göran Rossholm, se Rossholm 2005: 148–149. De är döpta efter neurologiska termer för utåtgående respektive inåtgående nervimpulser väg från hjärnan och ut i kroppen respektive omvänt. Afferent perspektiv innebär att något är "som iakttaget eller uppfattat" av någon, antingen en anonym iakttagare eller en karaktär i berättelsen. Detta perspektiv passar särskilt bra för att beteckna den iakttagande positionen i ett klassiskt ögonvittnesreportage. En sådan position spelar en nyckelroll för narrativiteten i många reportage med en synlig reporter. Den kan förklaras med att ett ögonvittne i en scen är internt placerat, det vill säga närvarande inom berättelsen, men samtidigt externt placerat i förhållande till det eller dem som iakttas. En konsekvens av ett afferent perspektiv i ett reportage är att den iakttagande reporterns egna känslor görs osynliga eller underordnas. Iakttagelsen i sig är det centrala. Efferent perspektiv innebär å andra sidan att något är "som uttryckt, tänkt eller känt" av någon, primärt inom en scen. Så fort denna någon inte sammanfaller med reportern möjliggörs läsarens inlevelse i den personen. Både afferent och efferent perspektiv kan förekomma i dels första person, dels tredje person.
- 25 Aare 2021.
- 26 Dessa två begrepp kan delvis sägas motsvara Suzanne Keens narrative empathy respektive compassion/sympathy, se Keen 2013. Jag vill dock understryka att Keens begrepp, som hör hemma inom fältet narrative empathy, ska förstås som både (skribentens) teknik och (textens) effekt (på läsaren). Mina begrepp syftar enbart på strukturella och stilistiska konstruktioner inom texten, alltså vissa berättar- och stiltekniker.
- 27 Hamburger 1973: 67.
- 28 Chatman 1990: 148.
- 29 Fludernik 1996: 178–221.
- 30 Ibid.: 178–179.
- 31 Begreppet, som ursprungligen användes om muntligt historieberättande, innebär att ett innehåll och/eller en form används för att ge intrycket att något verkligen är värt att berätta. Se Baroni 2014.
- 32 Se till exempel Nerman 1973.
- 33 Serien från 1951 består av följande reportage: "Armbandsklockor i hål i träben" (puffrubrik) och "'Finns rejäla smugglare och rackare' Grövre våldsamheter tillgrips sällan men åra i skallen är tullares vardag" (insiderubrik), 28.10; "Hetsigt i Haparanda Rum beställs redan av olympiadturister" (puffrubrik) och "Folkskola blir sommarhotell Turister besparas vägs-kandaler 15.000 bilar väntas passera" (insiderubrik), 01.11; "Norrbottens lungsot på retur Fler sanatorier har slagit igen" (puffrubrik) och "Tornedalen mörk fläck i statistiken, älven ingen gräns för tbc-baciller" (insiderubrik), 04.11; "Norrbottensfamiljer lever på barnbidrag Överskott på arbetare fryser inne" (puffrubrik) och "Exportera stål, inte malm Järnväg Luleå – Kalix aktuellt önskemål Väg till Norge 100 år gammalt projekt", 10.11; "Sköterskan cyklar i snöyra Landsting ger sällan bilpengar" (puffrubrik) och "Tjänstebil sköterskekrav Övårdigt fara omkring på vägarna uppstoppade, påpaltade, droppnästa" (insiderubrik), 15.11; "Skånsk invasion av landet i norr Det skorrar i Luleå, Burträsk, Gällivare Gille i varje stad" (puffrubrik) och "Apotekare fick tolka sig fram i Jörn, 'riksnorrländskt' samtal med ingenjör" (insiderubrik), 18.11; "Landshövding odlar ek hemma 40.000 äppelträd i län där intet fanns förr" (puffrubrik) och "Boskap bas för framtida försörjning Pionjär fann vild vinbärbuske som löst problem i kala bygder" (insiderubrik), 22.11; "Boken erövrar skogsbygder" (puffrubrik) och "Torpåre slukar luntor litteratur, murare lånar 230 böcker om året" (insiderubrik), 30.11.
- 34 Att båda sköterskorna namnges som "syster" följt av förnamnet kan dock delvis kanske förklaras med att det var praxis att i yrket titulera sköterskor just så.
- 35 Fri indirekt diskurs innebär att en tanke eller känsla uttrycks i tredje person, samtidigt som ett hänvisande verb i stil med "tänkte hon", "kände han" saknas.
- 36 Lundgren 2002: 218–219 och 225–226.
- 37 Alving 1982: 159.
- 38 Alving 1982: 257.
- 39 Alving 1982: 275.
- 40 Lundgren skriver att en "viktig beståndsdel för Bangs läsarelation är den flitiga användningen av ironi, som för hennes del inte bara utgör ett stilmedel, utan också framstår som ett personligt förhållningssätt. Både det mer neutrala humorbegreppet och den spetsigare ironin förutsätter en värdegemenskap och ett samförstånd med läsaren, en publik som kan uppfatta och dela de sociala och politiska implikationer som undertexten förmedlar." (Lundgren 2002: 229).
- 41 Pollack 1995: 206.
- 42 Fler exempel på hur berättarrösten inkluderar en förmodad allmän mening finns i puffen från den 15/11 (apropå hur barnbidrag kan förbättra ekonomin för familjer med många barn), sista spalten från reportaget den 15/11 (om landstingsbyråkrati) och puffen den 18/11 ("ekar" av en förvåning som antas fånga en implicit läsares reaktion inför att så många skåningar trivs och bosätter sig i Norrland).

- 43 Ytterligare ett lite längre exempel finns i puffen den 30/11. En anekdot om en skogsarbetare som hade böcker i stället för smörgåsar i sin matlåda, hånades av de andra i sin skogskoja fram till att de också började läsa böcker och bokantalet växte. I reportaget från den 18/11, fjärde spalten, förekommer en imaginär/fantiserad scen där olika skåningar i Norrland tycks sammanförda. En längtar efter skånsk bokskog, en annan saknar liljekonvaljer och en tredje "pysslar" med en tuva vitsippor som han flyttat till sitt norrländska sommartorp. Samma reportage avrundas med en solskenshistoria om landshövdingen som gifte sig lyckligt med en sörländsk kvinna.
- 44 Tendensen att premiera och enbart namnge elitkällor är densamma i andra reportage av Bang, såväl från svenska som utländska miljöer, och ett liknande mönster framträder om man bläddrar i svenska dagstidningar generellt från 1950-talet. Fortfarande under perioden 1965–1985 var det främst elitkällor som fick uttala sig i ett antal svenska landsortstidningar. Det visar Lars J. Hultén i sin doktorsavhandling: Reportern "intervjuar först och främst män och ganska ofta män med högre samhällsställning eller med rätt att uttala sig för många, dvs personer som representerar grupper och som i kraft av sin ställning har inflytande över andra." Se Hultén, L. J. 1990: 196. Å andra sidan kan man jämföra Bangs reportageserie med reportern Elly Jannes norrländska reportage "I skogskojoer i Lappland", publicerat i tidningen Vi så tidigt som 1937. Här namnges både manliga skogsarbetare och deras kvinnliga "kocka". Britt Hultén visar i en analys av reportaget hur det, liksom resten av Jannes produktion, förmedlar "engagemang och medmänsklighet", när läsaren kommer nära "människor utanför makten och institutionerna", se Hultén, B. 1995: 61–72, citaten är från s. 71 och 69". Mönstret är med andra ord inte helt entydigt.
- 45 Hultén, B 1993: 74.
- 46 Larsmo 2022.
- 47 Larsmo 2022.
- 48 Olsson 1995b: 126–127.
- 49 Alving 1992: 41.
- 50 Elveson 1979: 62.

Litteratur

- Alving, B. ([1939] 1982). Finsk heroinism – civil, militär. I Alving, B. *Klipp ur nuets historia*. Hedemora: Gidlunds, s. 155–161
- Alving, B. (1951). Bang i Norrland. *Dagens Nyheter* 28 oktober samt 1, 4, 10, 15, 18, 22 och 30 november
- Alving, B. ([1956] 1982). Budapest en stad svept i sorgflor. I Alving, B. *Klipp ur nuets historia*. Hedemora: Gidlunds, s. 256–263
- Alving, B. ([1959] 1982). Dubbel mänsklig förnedring. I Alving, B. *Klipp ur nuets historia*. Hedemora: Gidlunds, s. 273–281
- Alving, B. (1992). *Personligt, Dagböcker & brev 1950–1959*. Hedemora: Gidlunds förlag,
- Alving, B. Och Alving, R. (2009). *Bang om Bang*. Möklinta: Gidlunds förlag
- Baroni, R. Tellability. (2014). I *The living handbook of narratology*. Hämtat 23 januari 2022 från <https://www.lhn.uni-hamburg.de/node/30.html>.
- Bech-Karlsen, J. (2000). *Reportasjen*, Oslo: Universitetsforlaget
- Booth, W. C. ([1961] 1983). *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press
- Chatman, S. *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*. (1978). Ithaca, N. Y: Cornell University Press
- Chatman, S. *Coming to Terms: The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film*. (1990). Ithaca, N. Y: Cornell University Press
- Cohn, D. *Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. ([1978] 1983). 2nd ed. New Jersey: Princeton University Press.
- Conboy, M. (2007). *The Language of the News*. London: Routledge
- Ekecrantz, J., Olsson, T. och Widestedt, K. (red.) (1995). *Nittonhundrafemtiofem: journalistiken och folkhemmet*. Stockholm: Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1995:2
- Ekecrantz, J. Tidningarna och tidens teman. (1995). I Ekecrantz, J., Olsson, T. och Widestedt, K. (red.), *Nittonhundrafemtiofem: journalistiken och folkhemmet*. Stockholm: Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1995:2, s. 29–55
- Ekecrantz, J., Olsson, T. och Pollack, E. (1995). Novemberveckan 1955: Den första historieskrivningen. I Ekecrantz, J., Olsson, T. och Widestedt, K. (red.), *(Nittonhundrafemtiofem: journalistiken och folkhemmet*. Stockholm: Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1995:2, s. 21–27
- Elveson, G. (1979). *Reportaget som genre*, Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet, 11

- Fludernik, M. (1996). *Towards a "Natural" Narratology*, London: Routledge
- Genette, G. ([1972] 1980). *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Övers. Lewin, J. E. Ithaca, N.Y: Cornell University Press
- Hamburger, K. *The Logic of Literature*. ([1957] 1973). Övers. Rose, M. J. Bloomington: Indiana University Press
- Hultén, B. (1993). *Trettioalet och det sociala reportaget: Brott och straff, idyll och folkhem*. Stockholm: JMK skriftserie
- Hultén, B. (1995). *Förändra verkligheten! Det sociala reportaget från Zola till Zaremba*, Stockholm: Ordfront
- Hultén, L. J. (1990). *Reportaget som kom av sig: En analys av reportaget som textform utifrån produktionsperspektivet och sändarrollen med betoning på reporterns personliga tonfall: En undersökning av reportaget i några landsortstidningar 1960–1985*. Diss. Stockholms universitet, JMK Skriftserie
- Keen, S. (2013). Narrative Empathy. I *The Living Handbook of Narratology*. Hämtat 23 januari 2022 från <https://www.lhn.uni-hamburg.de/node/42.html>
- Larsmo, O. (2022). "I "Lort-Sverige" möts funkistanken och skräcken för det skitiga och avvikande", *Dagens Nyheter*, 29 augusti, <https://www.dn.se/kultur/ola-larsmo-i-lort-sverige-mots-funkistanken-och-skracken-for-det-skitiga-och-avvikande/>. Hämtad 2022.09.20.
- Lundgren, K. *Solister i mångfalden: Signaturerna Bang, Maud och Attis samt andra kvinnliga dagspressjournalister med utgångspunkt i 1930-talet*. Diss. Stockholms universitet, 2002
- Nerman, B. (1973). *Massmedieretorik*. Stockholm: Awe/Gebbers
- Olsson, T. Från social utopi till byggprojekt: Journalistiken i omvandlingen av folkhemmet. (1995a). I Ekecrantz, J., Olsson, T. och Widestedt, K. (red.), *Nittonhundrafemtiofem: journalistiken och folkhemmet*. Stockholm: Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1995:2, s. 125–145
- Olsson, T. Trygghetens oändliga lätthet: Förnöjsamhet och ängslan i folkhemspolitiken. (1995b). I Ekecrantz, J., Olsson, T. och Widestedt, K. (red.), *Nittonhundrafemtiofem: journalistiken och folkhemmet*. Stockholm: Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1995:2, s. 249–275
- Pollack, E. Bovar och bomber: Om relationen mellan skildrare och bekämpare av den folkhemsska brottsligheten. I Ekecrantz, J., Olsson, T. och Widestedt, K. (red.), *Nittonhundrafemtiofem: journalistiken och folkhemmet*. Stockholm: Skriftserien Journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1995:2, s. 195–222
- Renner, K. N. Facts and Factual Narration in Journalism. (2020). I Fludernik, M. och Ryan, M-L. (red.), *Narrative Factuality: A Handbook*, s. 465–478. Berlin: De Gruyter
- Rossholm, G. Perspektiv och inlevelse i film och prosa. (2005). I Staffan Hellberg & Göran Rossholm. (red.), *Att anlägga perspektiv*, s. 147–172. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion

